

Barn som vekker bekymring

En kvalitativ studie av pedagogiske lederes opplevelse av utfordringer og muligheter i arbeidet med barn som vekker bekymring.

Caroline Limyr

Masteroppgave i spesialpedagogikk ved Det utdanningsvitenskaplige
fakultet, Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

1. juni 2010

Sammendrag

Bakgrunnen for mitt valg av tema var at omsorgssvikt er et aktuelt tema med stort fokus i media og fagmiljøer. Alle har et ansvar for å se og gjøre noe i møte med barn som er utsatt for omsorgssvikt. Fra flere hold blir det hevdet at de ansatte i barnehagene er spesielt dårlige på å melde til barneverntjenesten. Min undersøkelse har hatt til formål å belyse pedagogiske lederes opplevelser i arbeidet med barn som vekker bekymring. Et formål har vært å få kunnskap om hva barnehagene gjør i forhold til disse barna. Prosjektets problemstilling var følgende: *Hvilke utfordringer og muligheter opplever pedagogiske ledere i arbeidet med barn som vekker bekymring?*

For å belyse dette har jeg undersøkt de pedagogiske ledernes kompetanse, kunnskap om de ulike formene for overgrep, tilknytning og tegn på omsorgssvikt. Jeg har også sett på barnehagens rutiner. Informasjon om hvilke følelsesmessige utfordringer pedagogen opplever i arbeidet med disse barna og opplevelse av muligheter og utfordringer knyttet til samarbeid med foreldre og andre instanser blir belyst. Gjennom undersøkelsen har jeg fått innblikk i barnehagens muligheter og utfordringer til tidlig å kunne fange opp og gjøre noe med omsorgssvikt.

På bakgrunn av problemstillingen ble det benyttet en kvalitativ forskningstilnærming. Datamaterialet er innhentet gjennom semistrukturert intervju med fire pedagogiske ledere i barnehage hvor deres egne beskrivelser, erfaringer og refleksjoner ble belyst. I analysearbeidet ble det brukt en Grounded Theory inspirert tilnærming. Alle intervjuene er tatt opp på diktafon og transkribert.

Resultatet av undersøkelsen tyder på at barnehagen har muligheter, men også store utfordringer i forhold til å oppdage og handle i forhold til barn som vekker bekymring. I barnehagen jobber personalet tett på barna og foreldrene. Barnehagen kan være en ekstra støtte til utsatte barn og deres familier. Med tett oppfølging, god

kommunikasjon og målrettet jobbing kan barnehagen demme opp for at familiens problemer utvikler seg til å bli større enn nødvendig.

Datamaterialet viser at pedagogiske ledere har vansker med å identifisere barn som vekker bekymring, når barnet ikke viser tydelige tegn på omsorgssvikt. Konkrete og tydelige tegn på fysiske overgrep og vanskjøtsel er lettest å oppdage. Funnene i undersøkelsen tyder på at de pedagogiske lederne kan mye om tilknytning, men at de ikke er bevisst på at de daglig observerer nettopp dette. Når barnehagen bruker muligheten til å observere tilknytningsatferd kan psykiske overgrep oppdages. I arbeidet med barn som vekker bekymring mener de pedagogiske lederne at de mangler kompetanse. Spesielt savner de kompetanse på tegn som indikerer omsorgssvikt, fremgangsmåte og foreldresamarbeid i bekymringssaker.

De pedagogiske lederne har få muligheter til å bearbeide inntrykkene og følelsene som arbeidet med omsorgssviktsfamilier frembringer. Intervjumaterialet belyser at barnehagene har manglende rutiner for arbeidet med barn som vekker bekymring. I tillegg opplever de pedagogiske lederne en rekke utfordringer i foreldresamarbeidet. Pedagogisk leder jobber tett på foreldrene. Den tette relasjonen gjør det vanskelig å ta opp bekymringer om barnets omsorgssituasjon. Daglig møte med foreldrene, redsel for foreldrenes reaksjoner og frykt for å ta feil gjør det utfordrende å ta opp bekymringer med foreldrene. I tillegg er de pedagogiske lederne redd for at barnet tas ut av barnehagen hvis alvorlige bekymringer tas opp.

I samarbeidet med barneverntjenesten er det muligheter, men også mange utfordringer. Deltagelse på barnevernets anonyme drøftingsmøter er viktig for å avklare barnehagens bekymringer. I hovedsak er de pedagogiske lederne preget av et negativt bilde av barneverntjenesten. Tidligere negative erfaringer og fremstilling i media bidrar til et slikt bilde. For å bedre samarbeidet ønsker de pedagogiske lederne en tett, personlig kontakt med barneverntjenesten. Gode erfaringer fra samarbeid bidrar til et mer positivt bilde av barneverntjenesten.

Forord

Gjennom mastergradsarbeidet har jeg hatt anledning til å fordype meg i et tema som lenge har opptatt meg. Det har vært en spennende, slitsom og lærerik prosess.

Takk til min kontakt i barnehagesektoren som hjalp meg med rekruttering av informanter. En spesiell takk til mine informanter, som tok seg tid til å stille opp på intervju tross en hektisk hverdag. Dere har gitt meg verdifull informasjon.

En stor takk til professor Monica Dalen, som har støttet og veiledet meg gjennom prosessen. Du har gitt meg konstruktive tilbakemeldinger, gode diskusjoner og nye innfallsvinkler til eget materialet.

Takk til min familie som hele veien har støttet og oppmuntret meg. En spesiell takk til min kjære Øystein og mine to fantastiske barn Oscar og Sofie. Dere har alle vært tålmodige med meg i denne prosessen.

Mai 2010

Caroline Limyr

Innhold

SAMMENDRAG	2
FORORD	4
INNHold	5
1. INNLEDNING	8
1.1 FORMÅLET MED UNDERSØKELSEN OG PROBLEMSTILLING.....	9
1.2 OPPGAVENS OPPBYGGING	10
2. OMSORGSSVIKT OG BARN SOM VEKKER BEKYMNING	12
3. HVORDAN KAN BARNES UTVIKLING FORSTÅS?	16
3.1 RISIKO OG BESKYTTELSFAKTORER.....	16
3.2 TILKNYTNING	18
3.2.1 <i>Ulike tilknytningsstiler</i>	19
4. BARNEHAGEN SOM ARENA I FORHOLD TIL UTSATTE BARN	22
4.1 KOMPETANSE.....	24
4.2 PEDAGOGENS IRRASJONELLE STRATEGIER I MØTE MED OMSORGSSVIKTEN	25
4.3 SAMARBEID MED FORELDRENE.....	28
4.4 SAMARBEID MED BARNEVERNTJENESTEN.....	29
5. METODE	32
5.1 KVALITATIVT INTERVJU.....	32
5.1.1 <i>Utvalg</i>	33
5.1.2 <i>Kort om informantene</i>	34
5.2 DESIGN.....	35
5.2.1 <i>NSD</i>	35

5.2.2	<i>Prøveintervju</i>	35
5.2.3	<i>Intervjuguide</i>	36
5.2.4	<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	37
5.3	BEARBEIDING AV DATAMATERIALET	39
5.3.1	<i>Transkribering</i>	39
5.3.2	<i>Analyse og tolkning av datamaterialet</i>	39
5.4	KVALITETEN I UNDERSØKELSEN.....	40
5.5	ETISKE REFLEKSJONER.....	43
6.	PRESENTASJON AV INTERVJU DATAENE	45
6.1	IDENTIFISERING OG OPPDAGING.....	45
6.1.1	<i>Opplevelse av omsorgssvikt</i>	45
6.1.2	<i>Tegn som fører til bekymring</i>	46
6.1.3	<i>Følelsesmessige utfordringer og irrasjonelle mekanismer</i>	49
6.1.4	<i>Tidlig oppdaging</i>	53
6.2	OPPFØLGING AV BEKYMRING.....	55
6.2.1	<i>Barnehagens rutiner</i>	55
6.3	FORELDRESAMARBEID NÅR ET BARN VEKKER BEKYMRING.....	58
6.3.1	<i>Tett på foreldrene</i>	59
6.3.2	<i>Foreldrereaksjoner</i>	60
6.3.3	<i>Uheldige konsekvenser</i>	61
6.4	SAMARBEID MED BARNEVERNTJENESTEN	64
6.4.1	<i>Anonyme drøftingsmøter</i>	64
6.4.2	<i>Tilgjengelighet og tett personlig kontakt</i>	65
6.4.3	<i>Melding til barneverntjenesten</i>	67

6.5	KOMPETANSE I BARNEHAGEN	72
7.	DRØFTING.....	77
7.1.1	<i>Identifisering og oppdaging.....</i>	<i>77</i>
7.1.2	<i>Oppfølging</i>	<i>80</i>
7.1.3	<i>Samarbeid med foreldre.....</i>	<i>81</i>
7.1.4	<i>Samarbeid med barneverntjenesten.....</i>	<i>83</i>
7.1.5	<i>Kompetanse i barnehagen</i>	<i>86</i>
7.1.6	<i>Konklusjon: Barnehagen som forebyggende arena.....</i>	<i>88</i>
	KILDELISTE:	91
	VEDLEGG	95
	Vedlegg 1: Henvendelse til kontaktperson i barnehagesektoren	95
	Vedlegg 2: Informasjonsskriv.....	96
	Vedlegg 3: Samtykkeerklæring	97
	Vedlegg 4: Intervjuguide	98

1. Innledning

Tall viser at stadig flere barn går i barnehage. Totalt hadde 262 000 barn i alderen 0-6 et barnehagetilbud i 2008 (SSB, 2008). Fra 2004 til 2008 har andelen barn som går i barnehage økt jevnt fra 65 til 79 prosent. Det er blant de aller yngste barna at økningen er størst (Sæther, 2010). I sitt arbeid vil pedagogisk leder med stor sannsynlighet komme i kontakt med barn, som av ulike grunner vekker bekymring. Barnehagepersonalet jobber tett på barna, og barnehagen er i en unik posisjon når det gjelder muligheten for tidlig identifisering av utsatte barn og familier. Ansvar er derfor stort for å sette inn tidlige tiltak, for å forebygge alvorlig problemutvikling (Bø & Løge, 2009; Drugli, 2008).

Omsorgssvikt er et aktuelt tema med stort fokus i media og fagmiljøene. Alle har et ansvar for å se og gjøre noe i møte med barn som er utsatt for omsorgssvikt. For eksempel står det i Dagsavisen 5. August 2009 en artikkel om at voksne vegrer seg for å melde til barneverntjenesten:

De aller fleste meldingene til barnevernet kommer fra barnas egen familie. Blant offentlige instanser er det skolene og politiet som melder fra oftest. Barne- og likestillingsminister Anniken Huitfeldt tror voksne er redd for at de skal ta feil og at det nære samarbeidet mellom barnehagene og foreldrene kan være forklaringen på at barnehagene sier fra så sjeldent. I tillegg har det nok vært en del myter knyttet til barnevernet, slik at noen nok har oppfattet det som litt skummelt å melde bekymring dit. Men 80 prosent av hjelpetiltakene barnevernet setter i verk skjer i hjemmet, sier Huitfeldt. I går lanserte hun og kunnskapsminister Bård Vegar Solhjell en ny veileder til ansatte i barnehagene og barnevernet som skal styrke tilliten og få barnehagene til å melde fra til barnevernet oftere. Skolene gjør det langt oftere enn barnehagene, men det burde vært omvendt: Barn som får tidlig hjelp, klarer seg best (Dagsavisen, 2009).

Fra flere hold blir det hevdet at de ansatte i barnehagene er spesielt dårlige på å melde fra til barneverntjenesten fordi de har lav kompetanse på arbeid med barn som vekker bekymring, og samarbeid med barneverntjenesten. I utdanningsnytt. No 13. januar 2009 omtales dette slik:

Tre prosent av uromeldingene til barnevernet kommer fra barnehagen. Det lave tallet har vekket mistanke om at barn ikke får hjelp fordi førskolelærere er usikre i sitt samarbeid med barnevernet, og har for lite kunnskap om utsatte barn (Utdanningsnytt, 2009).

I Følge Bø og Løge (2009) er det lave antallet meldinger til barneverntjenesten fra barnehagen både oppsiktsvekkende og bekymringsfullt. Personalet har tett kontakt med barna og er sammen med dem mange timer hver dag, og de burde av den grunn oppdage mer. De ansatte ser også foreldrene mye i forhold til for eksempel ansatte i skolen (ibid). På den andre siden hevder Elisabeth Bache- Hansen (2009) at det er umulig å fastslå om barnehagene melder for lite og at barn som trenger hjelp ikke ses. Tallet som fremkommer kan være misvisende. Statistikken det refereres til tar utgangspunkt i barn mellom 0 og 18 år og da framkommer det at litt over 3 prosent av meldingene kommer fra barnehagen. Hvis statistikken tar med bare barn i barnehagealder (1-5 år), øker prosentandelen meldinger fra barnehagen til ca 15 prosent (ibid).

Omsorgssvikt har lenge vært et tema som har opptatt meg. Min bakgrunn som utdannet barnevernspedagog og arbeidserfaring fra barnevernsinstitusjon har økt min personlige interesse for barn som er utsatt for omsorgssvikt. I tillegg har jeg jobbet som pedagogisk leder i barnehage. Som pedagogisk leder opplevde jeg en rekke utfordrende forhold ved barnehagen i forhold til å oppdage og gjøre noe med barn som vekker bekymring. I barnehagen var det et høyt sykefravær, lite vikarbruk og mange ufaglærte noe som påvirket arbeidet med disse barna. På den annen side jobbet vi tett på barn og foreldre noe jeg opplevde gav muligheter i arbeidet med barna og familiene.

1.1 Formålet med undersøkelsen og problemstilling

Med utgangspunkt i debatten, mediefokuset og egne erfaringer var en undersøkelse i barnehage et naturlig valg. I tillegg omhandler undersøkelsen i barnehagen min interesse for tidlig forebygging av psykososiale vansker. Barnehagen gir store

muligheter til forebygging, men arbeidet byr også på utfordringer. For å belyse barnehagens muligheter og utfordringer knyttet til min problemstilling, vil jeg undersøke pedagogiske leders opplevelse av arbeidet med barn som vekker bekymring.

Formålet med oppgaven er å få kunnskap om hva barnehagene gjør i forhold til barn som vekker bekymring. Jeg ønsker å undersøke barnehagens muligheter og utfordringer til tidlig å kunne fange opp og gjøre noe med omsorgssvikt i barnehagen. Prosjektets problemstilling er følgende:

Hvilke utfordringer og muligheter opplever pedagogiske ledere i arbeidet med barn som vekker bekymring?

For å belyse dette nærmere ønsker, jeg å undersøke de pedagogiske ledernes kompetanse, og barnehagens rutiner. Pedagogisk leders kunnskap om de ulike formene for overgrep, tilknytning og tegn på omsorgssvikt vil kunne gi et innblikk i pedagogens mulighet til å handle i møte med barn som er utsatt for omsorgssvikt. Jeg ønsker å belyse hvilke følelsesmessige utfordringer pedagogisk leder opplever i arbeidet med disse barna. Jeg ønsker informasjon om pedagogisk leders opplevelse av de muligheter og utfordringer som er knyttet til samarbeid med foreldre og andre instanser. Dette vil kunne ha betydning for barnehagens mulighet til oppdaging og tidlig intervensjon.

1.2 Oppgavens oppbygging

Den første delen av oppgaven er teoretisk basert. Kapittel to handler om omsorgssvikt og barn som vekker bekymring. I kapittel tre behandles barns utvikling og hvordan denne kan forstås. Dette blir belyst gjennom teori om risiko- og beskyttelsesfaktorer og tilknytning. Barnehagen som arena for arbeidet med utsatte barn omhandles i kapittel fire. I dette kapittelet vil teori om kompetanse, følelsesmessige

beskyttelsesmekanismer, samarbeid med foreldrene og samarbeid med barneverntjenesten fremlegges.

I kapittel fem blir det redegjort for forskningsprosessen og valg av metode. Videre blir validitet, reliabilitet og etiske overveielser diskutert. Kapittel seks inneholder presentasjon av det empiriske datamaterialet. I kapittel syv blir sentrale funn i undersøkelsen drøftet. Drøftingen er inndelt i kategoriene identifisering og oppdaging, oppfølging, samarbeid med foreldrene, samarbeid med barneverntjenesten og kompetanse i barnehagen. Avslutningsvis oppsummeres barnehagen som forebyggende arena i forhold til barn som vekker bekymring.

2. Omsorgssvikt og barn som vekker bekymring

Det kan være ulike grunner til at et barn vekker bekymring. Noen ganger oppstår en diffus følelse om at det er noe som ikke stemmer, en ubehagelig magefølelse som gjør oss urolig (Backe-Hansen, 2009; Drugli, 2008). Bekymring er et vagt og uspesifikt, men dekkende begrep på noe det er vanskelig å sette ord på. Det er derfor en prosess over tid å avklare et barns omsorgssituasjon. Barnehagen må utrede hvor alvorlig bekymringen er, hva den gjelder, om de selv kan gjøre noe eller om andre instanser bør kontaktes (Backe-Hansen, 2009). Omsorg kan ikke enkelt deles inn som god eller dårlig. Den kan heller graderes langs et kontinuum fra optimal omsorg til omsorgssvikt og mishandling. Det er derfor en usikkerhet om hvor grensen går mellom god nok og utilstrekkelig omsorg både blant fagfolk og i befolkningen (Kvello, 2007, 2008). Barn sender ulike signaler. Noen sender diffuse signaler, mens andre sender sterke signaler om at de ikke har det godt. I noen tilfeller kan det være opplysninger om foreldrene som utgjør bekymringen. Barn som vekker bekymring er risikoutsatte barn og barnas utvikling kan dermed komme skjevt ut. Hvis voksne ikke foretar seg noe står barna i fare for å utvikle psykososiale problemer (Drugli, 2008).

Det finnes ingen allmenngyldige definisjoner av omsorgssvikt. Definisjoner av omsorgssvikt vil variere ut fra den tid og kultur man lever i (Kvello, 2007; Sagbakken & Aanderaa, 1993). Kvello (2008) mener at omsorgssvikt ikke handler om vanskelige barn, men om voksne som ikke makter å dekke barns behov (Kvello, 2008). Barnet trenger trygge og stabile voksne, som støtter barnet i dets utvikling. Barn som lever i omsorgssviktsituasjoner, opplever at foreldrene i liten grad ser deres behov, er lydhøre for barnets signaler, bidrar til utvikling av selvtillit og sosial kompetanse, setter egne behov tilside, og ser seg selv som den ansvarlige i relasjonen (Sagbakken, 2001).

Kempe referert i Killén (2009) definerer omsorgssvikt slik: ” Med omsorgssvikt forstår vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og

utvikling er i fare” (Kempe & Kempe, 1979; Killén, 2009, s.22). Omsorgssvikt kan deles inn i fire former for overgrep; vannskjøtsel, psykiske overgrep, fysiske overgrep og seksuelle overgrep. De fire formene utelukker ikke hverandre og barn som er utsatt, opplever som oftest flere ulike typer overgrep (Kempe & Kempe, 1979; Killén, 2009). Noen typer omsorgssvikt er spesielt vanskelige å fastslå slik som psykiske overgrep og følelsesmessig vannskjøtsel. Psykiske overgrep vil være tilstede i de fleste tilfeller av fysiske overgrep (Killén, 2009; Rye, 2002).

Vanskjøtsel er den vanligst formen for omsorgssvikt, og barna kan utsettes for dette fysisk og/eller psykisk. Fysisk vannskjøtsel kan være synlig ved at barnet kan være skittent, lukte vondt og ikke får nok mat. Følelsesmessig vannskjøtsel vises ved at foreldrene ikke er positivt følelsesmessig engasjert i barnet. Den følelsesmessige vannskjøtselen kan tildekkes ved at barnet får de materielle behovene dekket. Barnet opplever å bli oversett og være uten betydning, noe som påvirker selvoppfatningen negativt. Vanskjøtsel kan oppfattes som mindre dramatisk, men den har alvorlige følger for barnets utvikling både fysisk, følelsesmessig, kognitivt, sosialt og atferdsmessig (Killén, 2009). Graden av vannskjøtsel kan variere, og i perioder kan barnet få mye oppmerksomhet, for siden å bli overlatt til seg selv (Killén, 2008, 2009).

Fysiske overgrep innebærer at barnet skades ved aktiv handling eller ved manglende tilsyn. Barnet kan påføres skade ved slag, klyping, brenning og kasting. En del skader viser tydelig at en gjenstand eller en hånd er brukt, men det er ikke alle skader på barnet som er like entydige. Det kan være et problem at blåmerker, som barn kan få som følge av fysiske overgrep, ikke skiller seg fra blåmerkene som kommer gjennom aktiv lek. Forklaringer på hvordan merkene har oppstått, barnets alder og hvor på kroppen skaden er kan gi informasjon på om skaden er påført. En del av de alvorligste skadene, som hodeskader hos små barn har ikke nødvendigvis noe ytre tegn. De fysiske skadene leges, men den psykiske skaden og det følelsesmessige klimaet overgrepet finner sted i er mer gjennomgripende og langvarig. Barnet frykter for neste overgrep (Killén, 2008, 2009).

Omsorgssvikt ved psykiske overgrep kan være vanskelig å definere og omfatte barn i forskjellige livssituasjoner (Killén, 2009). Psykiske overgrep kan defineres som: En kronisk holdning eller handling hos foreldrene eller annen omsorgsgiver, som er ødeleggende for, eller forhindrer utvikling av, et positivt selvbilde hos barnet. Barnet lever med en kronisk bekymring for om foreldrene vil være i stand til å ta vare på og beskytte barnet og seg selv (Killén, 2009, s.41). Barn som er utsatt for dette, oppleves negativt av omsorgspersonene. Barna kan utsettes for avvisning og undertrykkelse fra fødselen av. Omsorgspersonene behandler barna på en måte som viser at de er uønsket. Skadene er ikke synlige, men psykiske overgrep kan være den mest skadelige formen for omsorgssvikt. De påførte sårene er innvendige og utvikling av et positivt selvbilde forhindres. Barn som er utsatt for psykiske overgrep er barn som oppleves annerledes enn de er, som lever i voldelige samlivssituasjoner, barn av rusmisbrukere og barn av psykisk syke. De profesjonelles kunnskap om ulike samspills- og tilknytningsmønstre muliggjør oppdaging av de psykiske overgrepene tidlig (Killén, 2009).

I følge Dyb (2008) handler seksuelle overgrep om hemmeligheter (ibid). Seksuelle overgrep innebærer at voksne omsorgspersoner inkluderer barn i seksuelle aktiviteter som det ikke er emosjonelt, seksuelt eller utviklingsmessig modne for. Seksuelle overgrep omhandler alt fra å se på porno sammen, se på at den voksne onanerer, leke seksuelle leker, til berøring og masturbasjon og oralt, analt og genitalt samleie. Overgriperen bruker barnet til å dekke egne seksuelle behov og maktbehov. Barnet har tillit til voksenpersonene og stimuleres eller presses med trusler og/eller bestikkelser til å engasjere seg i overgrepssituasjonen. De seksuelle overgrepene kan innledes allerede fra barna er små for eksempel via lek eller at barnet kan få vite at det er spesielt og heldig som får delta i dette (Dyb, 2008; Killén, 2009).

Barn som utsettes for omsorgssvikt er av de mest utsatte barn og unge (Kvelling, 2008). Omsorgssvikt kan få store konsekvenser for barnets utvikling. Langtidskonsekvensene er at mange voksne som har vært utsatt for dette, får alvorlige problemer (Killén, 2009). Barn som har vært utsatt for omsorgssvikt har økt risiko for å utvikle

posttraumatiske stresslidelser, rusmiddelmisbruk, personlighetsforstyrrelser, angstlidelser, depresjoner, atferdsvansker, voldelighet og somatiske lidelser (Kvello, 2008) Risikoen for å utvikle psykiske lidelser øker i forhold til hvor alvorlig overgrep er og hvor nært overgripers forhold er til barnet (Killén, 2009).

Det kan være knyttet usikkerhet til hvor stort omfanget av omsorgssvikt faktisk er. Nøyaktig tallfesting av problemet vanskeliggjøres av flere grunner: Uklare definisjoner av hva som er omsorgssvikt vil prege omfanget, og omsorgssvikt kan forsøkes skjult både av foreldre og barn. Barna vil være lojale overfor sine foreldre. De kan føle ansvar for foreldrene, føle skyld i omsorgssvikten og av den grunn prøve å skjule den. Barna forsøker ofte å tildekke omsorgssvikten samtidig som de prøver vise at de har behov for hjelp. Signalene barnet sender blir på denne måten vanskelig å tolke (Killén, 2009; Kvello, 2007). På tross vanskelighetene med å måle omfanget hevder Killén (2009) at det er sannsynlig at ca 20- 25 % av barn i Norge lever i en risiko- eller omsorgssviktsituasjon.

3. Hvordan kan barns utvikling forstås?

I dette kapittelet belyses hvorfor noen barn utvikler seg normalt, mens andre barn får en skjevutvikling. Tilknytning, risiko- og beskyttelsesfaktorene har stor betydning for barns utvikling. Det er enighet i fagfelte om at både arv og miljø påvirker barns utvikling. Barnet og omgivelsene står i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre. Barnet påvirker aktivt sitt miljø og er ikke en passiv mottaker (Kvelling, 2007). Killèn (2009) understreker at det er godt dokumentert at omsorgssvikt er et resultat av et samspill mellom samfunn og kulturelle forhold, ytre stressfaktorer, samlivsforhold samt personlighetsfaktorer hos foreldrene og barnet (ibid).

3.1 Risiko og beskyttelsesfaktorer

Barn som vekker bekymring er risikoutsatte barn (Drugli, 2008). Risikofaktorer er en fellesbetegnelse på faktorer, som øker sannsynligheten for å utvikle vansker, mens beskyttelsesfaktorer demper risikoen for utvikling av vansker ved nærvær av risikofaktorer (Kvelling, 2007). I følge Hagen og Christensen (2010) er risikofaktorer en hendelse eller en tilstand som setter barnets ideelle utviklingsforløp i fare (ibid). Risikofaktorer kan være knyttet til barnet selv, familien og det øvrige miljøet (Klefbeck & Ogden, 2003). Det vesentlige er hvordan de ulike faktorene står i et gjensidig påvirkningsforhold til hverandre fremfor en oppramsing av alle faktorene (Kvelling, 2007).

Risikofaktorer knyttet til barnet kan for eksempel være funksjonshemminger, vanskelig temperament eller impulsiv atferd. Psykiske eller somatiske problemer, alkoholmisbruk, mangelfull grensesetting og omsorgssvikt er eksempler på risikofaktorer knyttet til familien. Risikofaktorer knyttet til det øvrige miljøet kan være fattigdom og kriminelt belastet miljø (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Hagen & Christensen, 2010). Betydningen av beskyttelsesfaktorer blir tydeligst når risikofaktorene er store og har vart over tid (Kvelling, 2007). Individuelle

beskyttelsesfaktorer kan være barnets evne til sosial kompetanse, evne til å takle stress, og emosjonell stabilitet. Dette kan igjen føre til positive reaksjoner fra omgivelsene. Familiemessige beskyttelsesfaktorer er av stor betydning og kjennetegnes av nære relasjoner med støttende voksne og kontakt med kompetente voksne i nærmiljøet (Waaktaar & Christie, 2000). Det har vist seg at lav skåre på risikofaktorer ikke automatisk er en beskyttende faktor (Kvello, 2007).

I følge Kvello (2007) er de viktigste beskyttelsesfaktorene et godt foreldre- og barn samspill, gode sosiale ferdigheter hos barnet og tilgang til sosial støtte (Kvello, 2007). En av de viktigste faktorene er at barnet har minst en trygg tilknytning. Det innebærer at barnet kjenner en person som det har et trygt og forutsigbart forhold til (Gunnestad, 2007). Gjennom utvikling av en nær relasjon til barn som vekker bekymring kan pedagogisk leder bli en beskyttende faktor for barnet. De barna, som klarer seg best på tross av at de er utsatt for omsorgssvikt, er barn som har en nær relasjon til noen utenfor familien (Sagbakken, 2001). Dårlig kvalitet på nærmiljøet, straffende oppdragermetoder, lav sosioøkonomisk tilhørighet, foreldre med moderate eller alvorlige psykiske lidelser og høyt konfliktnivå og lav grad av trivsel i foreldrenes samliv er de alvorligste risikofaktorene (Kvello, 2007). Nyere forskning viser at antallet risikofaktorer er mer utslagsgivende enn hvilke risikofaktorer som er tilstedet (Broberg, 2005; Drugli, 2008; Hagen & Christensen, 2010). Enkeltstående risikofaktorer ikke så alvorlige. Det er økende grunn til bekymring hvis flere tydelige og alvorlige risikofaktorer forekommer tidlig i barnets liv (Bø & Løge, 2009; Kvello, 2007).

Barnehagen kan fungere som beskyttende- eller risikofaktor avhengig av hvordan tilpasningen mellom barnehagen og barnet fungerer. Hvis et barn i risiko tilpasser seg positivt og barnehagen gir barnet det barnet har behov for, kan dette gi en positiv utvikling. Hvis barnet derimot ikke tilpasser seg til, og ikke får utviklingstøtte i barnehagen, kan de negative erfaringene forsterke en negativ utvikling (Drugli, 2008; Sagbakken, 2001).

3.2 Tilknytning

Tilknytningsteori er en viktig kilde til forståelsen av barns utvikling (Killén, 2009). Kvaliteten på foreldre-barn-samspeillet har avgjørende betydning for barnets utvikling (Rye, 2002). Dette har tidligere blitt nevnt som en beskyttelsesfaktor. Det er derfor vesentlig at barnehagen har en forståelse av betydningen av samspill og tilknytning mellom foreldre og barn, og hvordan dette påvirker utviklingen. Barnehagepersonalet ser daglig barnet og foreldrene i adskillelses- og gjenforeningssituasjoner. De vet derfor mye om tilknytning, uten at de selv nødvendigvis er klar over det (Killén, 2009).

Tilknytningsteorien ble utviklet av John Bowlby (1988). Bowlbys hovedhypotese er at alle barn knytter seg til sine foreldre uansett hvordan de blir behandlet.

Tilknytning handler om å sikre barnet beskyttelse gjennom nærhet (Bowlby, 1988). Barnet er predisponert for å inngå i et samspill med sine omsorgspersoner og etablere tilknytning. Helt fra fødselen av søker barnet kontakt med andre mennesker. For å overleve er barnet avhengig av voksne. En tilknytning er basis for kontakt og gir mulighet til beskyttelse og omsorg (Killén, 2009; Kvello, 2007). Barnet knytter seg av den grunn til sine omsorgsgivere uavhengig av kvaliteten på omsorgen de får. Kvaliteten på tilknytningen varierer og har konsekvenser for barnets videre utvikling, avhengig av det følelsesmessige samspeillet mellom omsorgsgiver og barnet (Broberg, 2005).

Tilknytningen til foreldrene danner grunnlaget for at det skal kunne utvikles et samspillforhold. Utvikling av barnets opplevelse av tillit eller mistillit til omverdenen avhenger av om barnets grunnleggende behov blir dekket på en tilfredsstillende måte. Dette gjelder både de fysiske og de følelsesmessige behovene (Killén, 2009; Rye, 2002).

Når forholdet mellom foreldre og barn er godt, erfarer barnet både fysisk og følelsesmessig omsorg. Dette gir barnet en opplevelse av at samspeillet er tiltrekkende, behagelig og trygt. Et gjensidig kontaktforhold hvor begge parter er i stand til å delta i

et positivt samspill gir uttrykk for en god og trygg tilknytning. Barns tidlige kontakterfaringer på godt og vondt, har en sterk tendens til i hovedtrekk å vare ved. Interaksjonsmønstrene videreføres gjennom barneårene dersom ingen spesielle forandringer i livssituasjon inntreffer, som forandrer barns interaksjonserfaringer med foreldrene (Rye, 2002). De siste års forskning har dokumentert at barn, hvis de har mulighet til nær kontakt, har evne til å knytte seg til flere enn en person. Selv om barnet har utviklet en utrygg tilknytning til foreldrene, vil barnet kunne utvikle trygg tilknytning til en annen trygg voksen (Broberg, 2005)

Tilknytningsteorien er den viktigste utviklingspsykologiske teorien når det gjelder å måle konsekvensene av omsorgssvikt i forhold til barns utvikling. Barns tilknytningsmønstre kan vise hvilken omsorg de får, samt predikere hvordan de vil utvikle seg i forhold til andre (Broberg, 2005; Killén, 2009). En trygg tilknytning vil ofte representere motpolen til omsorgssvikt som kjennetegnes ved en utrygg tilknytning. Kunnskap om tilknytning vil dermed være viktig i forhold til oppdaging og tidlig intervensjon (Killén, 2009).

3.2.1 Ulike tilknytningsstiler

Mary Ainsworths (1978) forskningsstudie bygger på Bolwby's teori om omsorgsgiveren som en trygg base. Hun utviklet en observasjonsmetode kalt "fremmedsituasjonen". For å undersøke kvaliteten på mor- barn relasjonen utsettes barnet for stress. Dette omfatter en rekke situasjoner hvor mor forlater rommet barnet er i og overlater barnet til en fremmed eller til seg selv. I denne situasjonen viser barnet tilknytningsatferd. Barnets reaksjon ved adskillelse og gjenforening oppfattes som å gjenspeile kvaliteten på spillet mellom mor-barn. Ut fra barnets reaksjoner fant Ainsworth frem til tre ulike tilknytningsstiler som hun delte inn de tre kategoriene: trygg (B), unnvikende (A) og ambivalent (C) (Ainsworth, 1978). I en gjennomgang av Ainsworths arbeider fant Main og Solomon en fjerde tilknytningsstil som ble kalt desorganisert (D). I dag opereres det derfor med fire ulike tilknytningsstiler (Kvelling, 2007).

Barna i kategori B har trygg tilknytning. Barna bruker mor som en trygg base som de utforsker de nye omgivelsene fra. Noen av barna bryr seg ikke om at moren går, mens andre blir urolige og fortvilet. Barnet kan redusere sin utforskning når mor er fraværende, men ved gjenforening søker det aktivt kontakt. Barnet kan ønske trøst av mor, men graden av trøst barnet trenger er forskjellig. Barnet fortsetter utforskningen gjennom nysgjerrighet og lek (Ainsworth, 1978; Berg-Nielsen, 2008; Killén, 2009). Barn som har erfart omsorgspersonene som forutsigbare, fysisk og følelsesmessig tilgjengelige, responderende og initiativtagende til samspill utvikler trygg tilknytningsstil (Kvello, 2007).

Kategori A betegner barn som har en utrygg tilknytning med et unnvikende mønster. Barnas handlingsmønster karakteriseres av avvisende og unngående kontakt i relasjonen med mor. Barna utforsker med minimal referanse til mor og barnas leke er lite gledesfylt. Barna har lite tilknytningsatferd og virker tilsynelatende uberørt ved separasjon. Barnet overser og unngår kontakt med mor ved gjenforening (Ainsworth, 1978; Berg-Nielsen, 2008). Barna har opplevd foreldrene som så lite responderende og omsorgsfulle, at selvomsorg karakteriserer barn med denne tilknytningsstilen. De forsøker å klare seg selv og forventer ikke eller søker ikke omsorg. Barna kan oppfattes av andre som fiendtlige, uprovosert aggressive, fjerne eller vanskelige å nå. De viser lite behov for trøst og omsorg (Kvello, 2007).

Barna i kategori C har utrygg tilknytning med et ambivalent mønster. Barna viser en begrenset utforskning og beveger seg lite bort fra mor. Barnet er stadig i kontakt med mor og bestreber seg hennes oppmerksomhet. Barnets oppførsel preges av et ambivalent forhold til omsorgsgiverne. Ved separasjon blir barnet tydelig ulykkelig og de både motsetter seg kontakt og søker nærhet ved gjenforening (Ainsworth, 1978; Berg-Nielsen, 2008). Barna med denne tilknytningsformen har opplevd ujevn respons og omsorg fra omsorgsgiverne og barnet sender derfor forsterkede signalene for å utløse dette. Barna viser en skuffelse over å bli oversett samtidig som de har erfart at de kan tvinge frem respons og omsorg. Atferden er derfor både søkende, avvisende og klamrende (Kvello, 2007).

Barn med tilknytningsstil D viser et desorganisert mønster (Killén, 2009). Barnets atferd fremstår som den er uten retning eller hensikt (Berg-Nielsen, 2008). Barna viser usikkerhet med hensyn til hvordan mor vil reagere. Disse barna er preget av selvmotsigende atferd ved at de kombinerer en sterk nærhetssøking med sterk unnvikelse (Killén, 2009). Det er spesielt i den kategorien man finner barn som er utsatt for alvorlig mishandling både seksuelt og fysisk (Kvello, 2007). Barna oppfatter andre mennesker som farlige og skremmende og opplever seg selv som uelskede, avviste og onde. Verden oppleves som uttrygg, og deres selvoppfatning er preget av negative indre arbeidsmodeller og selvforakt (Killén, 2009). Barna er preget av frykt og de har erfart hvor viktig det er å unngå å utløse sinne hos voksne, for på den måten å beskytte seg mot overgrep (Kvello, 2007).

For å kunne utvikle en trygg tilknytning, er barnet avhengig av at foreldrene reagerer adekvat på barnets signaler og gir det trøst og beskyttelse i situasjoner hvor barnet er redd eller urolig (Ainsworth, 1978). Ukritiskhet, rastløshet, aggressivitet og lite forutsigbare sosiale responser er generelt sett vanlig hos barn med utrygg tilknytningsstil (Kvello, 2007). Barnet vil etter hvert utvikle et negativt bilde av omverden, og av seg selv. Barnet oppfatter og tolker omverden på bakgrunn av de erfaringene de har hjemme. Hvis barnets grunnleggende utvikling er preget av mistillit vil dets evne til å løse senere utviklingsoppgaver på positivt vis, bli forringet (Killén, 2009). Kvaliteten på samspillet mellom foreldre og barn har derfor betydning både psykososialt og kognitivt for barnet. Det er viktig å øke foreldrenes sensitivitet for barnet så tidlig som mulig. Tidlig innsats gir større sjanser for en positiv utvikling for barnet (Rye, 2002). Omsorgssvikt vil gi utslag i en uttrygg tilknytning. Pedagogisk leders observasjon av kvaliteten på samspillet vil muliggjøre en identifisering av kjennetegn ved tilknytningsmønstre mellom barn og foreldre.

4. Barnehagen som arena i forhold til utsatte barn

I arbeidet med barn som er utsatt for omsorgssvikt møter personalet omfattende personlige og faglige utfordringer (Killén, 2009). Fordi omsorgssvikt ligger i relasjonen vil det være viktig å gi barnet andre relasjoner enn de relasjonene som omsorgspersonene representerer (Pianta, 1999). For et barn som vokser opp med omsorgssvikt er relasjonen til personalet i barnehagen spesielt viktig (Sagbakken, 2004). Det har vist seg at det går best med utsatte barn når de har en nær relasjon til en voksen utenfor familien (Killén, 2007). Utsatte barnet bringer med seg sine erfaringer fra hjemmemiljøet inn i barnehagen. Disse erfaringene vil påvirke relasjonen mellom personalet og barnet. Barna kan være mindre sosialt kompetente og ha dårligere selvbilde enn barn som vokser opp under gode hjemmeforhold. Dette kan påvirke relasjonen til de voksne negativt (Sagbakken, 2004). Berg-Nielsen (2008) mener at det ikke er en selvfølge at opphold i barnehage er det beste tilbudet for barn som ikke har gode hjemmeforhold. Barn som er utsatt for omsorgssvikt vil ha en utrygg tilknytning. På grunn av deres skjøre trygghet vil deres tillitt til andre bli satt på prøve, og barna kan få det vanskelig i barnehagen (ibid).

Begrepet forebyggende arbeid rommer mye og betydningen avhenger av situasjon og hva problemet er (Hoven, 2008). Forebygging handler om å iverksette tiltak som kan medføre at en kommer en uheldig utvikling i forkjøpet (Befring, 2008; Killén, 2007). Forebygging dreier seg om aktivt å motvirke at uønskede handlinger, ferdigheter og atferdsmønstre gis anledning til å utvikle seg (Befring, 2008). Tidlig intervensjon brukes gjerne synonymt med forebyggende arbeid. Tidlige forebyggende tiltak reduserer sannsynligheten for at problemer utvikler seg til å bli mer omfattende enn nødvendig (Hoven, 2008). Befring (2008) refererer til begrepene allmenn forebygging, som retter seg mot alle, og målspesifikk forebygging, som fokuserer på risikogrupper eller særlige problemtilstander. Det vil si grupper med spesielle behov (ibid). Det er den siste typen forebygging masterprosjektet primært vil omhandle, fordi barn som vekker bekymring er risikoutsatte barn.

Tidlig intervensjon i barnehagen kan være en utfordring, fordi der kan være vanskelig å fange opp barn som er i risiko på et tidlig tidspunkt (Hoven, 2008). Muligheten for tidlig intervensjon er avhengig av personalets kunnskap og kompetanse (Drugli, 2008).

Barnets utvikling skjer i et samspill med omgivelsene, og barnets relasjon til foreldrene er spesielt viktig. Kvaliteten på foreldrenes omsorg har stor betydning for barnets utvikling (Lundén, 2005). Vedvarende negative erfaringer får uheldige følger for barnets senere utvikling (Rye, 2002). Betydningen av tidlig hjelp før et negativt mønster har kommet for langt fremheves derfor av mange forskere (Drugli, 2008; Killén, 2007; Kvello, 2007; Lundén, 2005; Rye, 2002). Jo tidligere disse barna får hjelp, desto mer effektiv er hjelpen (Drugli, 2008; Hoven, 2008; Rye, 2002; Sagbakken, 2004). I løpet av barnets fem første leveår er det mange utviklingsmessige milepæler som passerer; hjernens utvikling, nevrul utvikling, tilknytningsstil, emosjonsregulering, selvaksept og sosiale ferdigheter (Kvello, 2007). Betydningen av at barnehagen griper inn tidlig overfor bekymringsbarn for på den måten å forhindre en negativ utvikling er derfor stor (Lundén, 2005). Barna og familiene er avhengig av å bli sett i barnehagen og at personalet tar aktivt ansvar for deres situasjon og utvikling (Bø & Løge, 2009) En viktig oppgave for barnehagen er å trekke inn andre instanser når det er nødvendig. Muligheten for tidlig oppdaging og intervensjon avhenger av at pedagogen er villig til å se og gjøre noe med det som vekker bekymring. Ansatte i barnehagen har derfor et stort ansvar for å gjøre noe hvis de tror at et barn er utsatt for større risiko enn normalt (Drugli, 2008). I det forebyggende arbeidet er det viktig å eliminere eventuelle risikofaktorer knyttet både til barnet og til systemet. Individ og system er i et gjensidig avhengighetsforhold og skaper hverandre (Hoven, 2008).

Mulighetene i det forebyggende arbeidet er som belyst over avhengig av personalets kompetanse. I det følgende vil jeg derfor belyse pedagogisk leders kompetanse nærmere.

4.1 Kompetanse

Personalet kan være gode på å oppdage at barnet ikke har det bra, men det er ikke gitt at de vil gjøre noe med det. På tross av økt fokus og kompetanseheving hos personalet i barnehagen er det allikevel ikke ukomplisert å omsette teori til praksis. Personalet kan oppleve usikkerhet i møte med barn som vekker bekymring. Usikkerheten kan handle om hva de skal gjøre, og om de i det hele tatt skal foreta seg noe med hensyn til bekymringen (Drugli, 2008). I arbeidet med barn som vekker bekymring utgjør pedagogens profesjonelle kompetanse, kunnskap om hva som er grunnlag for bekymring samtidig som denne grunnlegges. En slik kompetanse kan være en forutsetning for tidlig inngripen og vil motvirke en vente-og-se holdning (Hoven, 2008). Kvello (2007) mener ansatte i barnehagen har en for avventende holdning i forhold til barn som vekker bekymring fordi de ansatte sjeldent har klinisk utdanning (ibid). Elisabeth Bache-Hansens (2009) undersøkelse belyser at barnehagen har behov mer faglig kompetanse. Spesielt ønskes kunnskap om hvilke tegn personalet skal se etter, og samarbeid og kommunikasjon med foreldrene i saker hvor pedagogen er bekymret (ibid).

Skau (2005) definerer kompetanse til å være at en person er skikket eller kvalifisert til det de gjør. Profesjonell kompetanse handler om at pedagogen har kvalifikasjonene som er hensiktsmessige eller nødvendige i utøvelsen av et yrke. Hun deler profesjonell kompetanse inn i tre ulike aspekter. De tre forekommer samtidig, men med ulik tyngde, henger nøye sammen, påvirker og er avhengige av hverandre (ibid).

Teoretisk kunnskap omhandler faktakunnskap og allmenn forskningsbasert viten. Den omfatter også kunnskap om ulike teorier, modeller og begreper i forhold til fagområdet. Mye av kunnskapen foreldes hurtig fordi forskning fremskaffer ny viten (Skau, 2005).

Yrkesspesifikke ferdigheter refereres til å være selve ”håndverket” og er profesjonsspesifikk. Dette omhandler praktiske ferdigheter, teknikker og metoder som

brukes i utøvelsen av yrket. Det handler om evnen til å sette den teoretiske kunnskapen ut i praksis (Skau, 2005).

Personlig kompetanse handler om den vi er som person både for oss selv og i samspill med andre. Personlige verdier, holdninger, bevissthetsgrad og menneskesyn i tillegg til egenskapene varme, empati engasjement, forståelse, følsomhet og indre styrke inngår i vår personlige kompetanse (Skau, 2005).

I arbeid med barn som vekker bekymring er det viktig å rette fokus mot hva som ligger til grunn for egne reaksjoner og følelser. Uten denne evnen til å forske på seg selv er det en risiko for at man ikke er i stand til å avdekke barnas behov eller evner å gi dem støtten de trenger (Hoven, 2008). Arbeidet med disse barna og familiene vil utfordre pedagogen på et personlig plan (Drugli, 2008). I det følgende belyses dette nærmere.

4.2 Pedagogens irrasjonelle strategier i møte med omsorgssvikten

Arbeidet med barn som er utsatt for omsorgssvikt er følelsesmessig utfordrende. Den følelsesmessige belastningen av arbeidet med familier i omsorgssviktsituasjoner kan oppleves vanskelig. Pedagogisk leder blir berørt følelsesmessig og forhold til egne foreldre og eventuell egen foreldrerolle frembringer dype følelser. Aktivisering av minner, fantasier, følelser og impulser kan skape en uro hos pedagogen. For å verne seg selv unngår man å ta inn over seg omfanget og graden av omsorgssvikten barnet utsette for (Killén, 2009). Personalet benytter ulike beskyttelsesmekanismer for ikke å bli fullstendig følelsesmessig overveldet i møte med barn som vekker bekymring. Disse mekanismene belaster og påvirker personalets vurderinger, holdninger og handlinger irrasjonelt (Killén, 2009). Kvello (2008) mener at voksnes identifisering med andre voksne fører til en bagatellisering og unnskyldning av omsorgssvikt ved å vise til negative egenskaper hos barnet som årsak til omsorgssvikten. Dette medfører en normalisering av omsorgssvikt og at barnets vansker forstørres (ibid).

En av de vanligste beskyttelsesmekanismene er overidentifisering. Overidentifisering betyr at en ser bort fra realitetene i omsorgssituasjonen og tillegger foreldrene egne følelser, egenskaper og holdninger. Dette gjøres i stede for å leve seg inn i hvordan foreldrene har det, noe som hinder empati med foreldrene (Killén, 2009). Ved å overidentifisere seg med foreldrene slipper pedagogen å ta inn over seg og se barnets lidelser. Personalet lytter til det foreldrene sier istedenfor å observere hvordan de samhandler med barnet (Drugli, 2008). Bruk av overidentifisering i møte med omsorgssviktende foreldre fører til at de ansatte tillegger dem positive egenskaper for lettere å tåle dem (Killén & Olofsson, 2003). Hjelperne lukker øynene for foreldrenes dårlige sider og ”pynter på” for lettere å samarbeide med dem uten å kjenne på de negative følelsene de frembringer. Personalet ser bort fra flere faktorer i omsorgssviktsituasjonen som kan være svært belastende for barnet og går med på foreldrenes benekting av problemene. Overidentifisering kan hindre inngripen i en alvorlig situasjon, og isteden for å gjøre noe håper og tror man at situasjonen vil bedre seg. Barnets behov blir ikke ivaretatt i situasjonen og barnet blir av den grunn sviktet av personalet. De profesjonelle har en tendens til å tillegge foreldrene mer ressurser enn det de reelt sett har, og stiller krav og forventninger de ikke har mulighet til å innfri. Konsekvensene av de urealistiske forventningene blir at foreldrene får flere nederlagsfølelser, dårligere fungering og selvtillit (Killén, 2009). Det har imidlertid vist seg at overidentifisering med foreldrene er mindre benyttet av personer som jobber direkte med barna, som ansatte i en barnehage, fordi de jobber tett på barna og av den grunn tvinges til å se barn som ikke får en god nok omsorg (Killén, 2009).

Bagatellisering av faren barnet er utsatt for kan komme som en konsekvens av overidentifisering. De profesjonelle lukker i flere tilfeller øynene og bagatelliserer barnet situasjon og behov, mens barnet lider. Ved bagatellisering vektlegges og forstørres det positive, mens det negative ses bort fra, og forminskes. På denne måten distanserer pedagogen seg fra det barnet opplever. For å beskytte seg selv blir de voksne med på barnets benekting av problemene. Konsekvensen av bagatellisering er at pedagogen ikke tar ansvar for å gjøre noe med barnets lidelse og på denne måten

svikter barnet. De tiltakene som settes i verk står ikke i forhold til barnets behov og den problemmengden barnet opplever i familien (Killén, 2009).

Problemforflytning innebærer at omsorgssvikten omdefineres til et mer perifert problem, for eksempel et pedagogisk problem. For barnehagen kan det være lettere å omgjøre for eksempel barnets språkvansker til hovedproblem, fordi det er mindre komplisert å forholde seg til og gripe fatt i enn omsorgssvikten. Dette hjelper ikke barnet, men pedagogen opplever en følelse av å ha satt inn tiltak i forhold til barnets problem. På denne måten får pedagogen det bedre med seg selv og følelsen av maktesløshet motvirkes. Det oppleves bedre å gjøre noe enn ikke gjøre noe i det hele tatt. Barnet derimot kan oppleve slike ”fluktløsninger” fra voksne som et svik fordi det som i virkeligheten er hovedproblemet overses (Killén, 2009).

Det er utfordrende å forholde seg til og samarbeide med foreldre som utsetter sine barn for omsorgsvik. Foreldrene kan benekte problemet, bagatellisere situasjonen eller vise aggresjon for å ta vare på seg selv. Foreldrenes overlevelsestrategier er vanskelig å forholde seg til, og de kan forsterke pedagogens egen følelse av utilstrekkelighet. Pedagogen kan forholde seg til omsorgssvikten som sitt personlige problem og ikke som en faglig utfordring. Dette kan føre til at hun opplever seg selv som udugelig og opplever at tiltak, som ikke gir forventet resultat, er et personlig nederlag. På denne måten kan pedagogen komme i fare for å projisere egen utilstrekkelighet og frustrasjon på samarbeidspartnere eller foreldrene istedenfor å analysere og forholde seg til problemet som en faglig utfordring. Det er vanlig at man svinger mellom overidentifisering med foreldrene og projisering av utilstrekkelighet (Killén, 2009).

Pedagogens distansering og ansvarsfraskrivelse innebærer at hun ikke makter å engasjere seg i tilfeller som frembringer sterkt negative følelser. Derfor trekker man seg tilbake følelsesmessig og fysisk (Killén, 2009).

Pedagogen kan ta utgangspunkt i egne normer og verdier når hun møter barn som er utsatt for omsorgssvikt. Holdninger som at ”blod er tykkere enn vann”, ”en dårlig mor

er bedre enn ingen mor ” og ”et eget hjem er bedre enn et barnehjem” viser dette. En slik normtenkning vil påvirke hvordan hun vurderer og handler i forhold til omsorgssvikten (Killén, 2009).

Når pedagogen står overfor en omsorgssviktssak er det fare for at hun forlater sitt faglige og yrkesetiske ståsted og påtar seg en påtalemyndighet eller advokatfunksjon. Dette er uttrykk for rolleforvirring og rollebytte. Når mistanken oppstår forsøker profesjonelle å bevise eller få en innrømmelse fra foreldrene. I andre tilfeller opptrer profesjonelle som redningsmenn for barn eller foreldre (Killén, 2009).

4.3 Samarbeid med foreldrene

Det er av stor betydning at pedagogen legger til rett for et godt foreldresamarbeid fra den dagen barnet begynner i barnehagen. Hvis det generelle samarbeidet fungerer er det et godt grunnlag å bygge videre på hvis det oppstår bekymring rundt barnet (Drugli, 2008). Et godt foreldresamarbeid er av spesielt stor betydning for barn som lever i ulike risikosituasjoner og samtidig innebærer arbeidet spesielle utfordringer (Drugli & Onsøyen, 2010).

Nyere forskning dokumenterer at barnehagene ønsker bedre faglig kompetanse på å snakke med, og samarbeide med foreldrene i saker hvor man vurderer å sende eller sender bekymringsmelding til barneverntjenesten (Backe-Hansen, 2009). Selv om førskolelæreren er bekymret for barnets omsorgssituasjon kan redsel for å gjøre noe galt være et hinder for handling. Pedagogen kan være usikker på om hun overdriver og ønsker ikke å påføre familien unødvendige belastninger og håpet om at situasjonen går over av seg selv holdes i livet. Mange pedagoger vegrer seg for å samtale med foreldrene om bekymringer rundt barnets omsorgssituasjon. Dette kan skyldes at de er redd for at samarbeidsforholdet med foreldrene blir brutt og barnet tas ut av barnehagen. Et konfliktfylt forhold mellom foreldre og personalet vil vanskeliggjøre barnets etablering av en trygg relasjon til personalet i barnehagen (Drugli, 2008).

I samarbeidet mellom den profesjonelle og foreldrene er det en ubalanse hvor det ligger mye makt i pedagogens yrkesrolle. Både foreldrene og pedagogen vil påvirke hvordan samarbeidet utvikler seg, men det er den profesjonelle som har hovedansvaret for å legge til rette for at samarbeidet fungerer (Drugli & Onsøyen, 2010). De profesjonelle kritiserer lett foreldrene for at samarbeidet ikke fungerer godt: Foreldrene kan tilskrives roller som for krevende eller for passive, og de kan bli ignorert, klandret eller unnskyldt av pedagogen. Slike holdninger fører til at samarbeidet ikke utvikler seg konstruktivt. Idealet for samarbeid er en partnerrolle hvor foreldrene både har rettigheter og forpliktelser og på den måten har innflytelse på hva som skjer i barnehagen (Drugli & Onsøyen, 2010).

4.4 Samarbeid med barneverntjenesten

Ansatte i barnehage vil i større eller mindre grad samarbeide med barneverntjenesten. Barnehagepersonalet skal være oppmerksomme på forhold som kan føre til tiltak fra barnevernet (Barnehageloven, 1995).

Hvordan ansatte i barnehagen kan samarbeide og kommunisere med barnevernet er regulert av taushetsplikten. Reglene om taushetsplikt og unntak fra denne står i forvaltningslovens § 13 til 13e (Forvaltningsloven, 1967). I følge barnehagelovens § 22 andre ledd har barnehagen opplysningsplikt til barneverntjenesten, når de er alvorlig bekymret for et barns omsorgssituasjon. Uten hinder av taushetsplikten skal personalet gi opplysninger til barneverntjenesten når det er mistanke om at barnet blir mishandlet i hjemmet eller at det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt (Barnehageloven, 1995). Barnehagens opplysningsplikt til barneverntjenesten gjelder i de alvorligste tilfellene. Pedagogisk leder trenger ikke være sikker på at barnet blir utsatt for omsorgssvikt, men det må foreligge en grunn til å tro, en begrunnet bekymring, for at opplysningsplikten skal inntre (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Drugli (2008) mener at taushetsplikten ikke behøver å være et hinder for et godt samarbeid mellom barnehage og barnevernet. Det

finnes flere unntak fra taushetsplikten, og et viktig unntak er samtykke fra foreldrene. Samtykke gir opplysningsrett. En involvering av foreldrene på et tidlig tidspunkt i det tverrfaglige arbeidet vil spille en sentral rolle både for foreldrene og barnet (Glavin & Erdal, 2000). I saker der barnet vekker bekymring, men meldeplikten ikke utløses kan pedagogisk leder melde til barneverntjenesten hvis foreldrene samtykker (Killén, 2009).

Det er ikke alltid lett å vite når en sak er alvorlig nok til at barnehagen har opplysningsplikt. Hvis pedagogisk leder er usikker på om en bekymring er tilstrekkelig alvorlig med hensyn til opplysningsplikten, kan barneverstjenesten kontaktes for råd og veiledning. Barnehagen kan drøfte saker uten å opplyse om hvilke barn det gjelder, altså drøfte saken anonymt (Killén, 2009).

Barneverntjenesten er etter § 3-2 i barnevernloven forpliktet til å gi råd og veiledning til andre deler av forvaltningen (Barnevernsloven, 1992). Samarbeidet er viktig fordi det kan være vanskelig å vite hvordan man håndterer mulige barnevernssaker. For pedagogisk leder kan det være en støtte å ha noen å drøfte sine bekymringer med og få innspill til hva som bør gjøres fremmover (Killén, 2009).

Backe-Hansens (2009) har undersøkt samarbeidet mellom barnehage og barneverntjenesten. I undersøkelsen kommer det fram at barnehagene ønsker et mer åpent, synlig og tydelig barnevern og at barnehagen blir møtt med respekt som en likeverdig samarbeidspartner av barnevernet. Barnehagen etterlyser bedre tilbakemeldinger fra barneverntjenesten når en bekymringsmelding er sendt og bedre informasjon når barnehageplass benyttes som hjelpetiltak. Bedre mulighet til å drøfte saker anonymt med barneverntjenesten ønskes. I det tverrfaglige samarbeidet ønskes flere tverrfaglige møter, en fast kontaktperson og at barnevernet er tilstedet på foreldremøter og i personalgruppa (ibid). Ut fra funnene i undersøkelsen trådte barnevernlovens § 6-7 a i kraft 1. Juli 2009, og det er nå en plikt for barneverntjenesten til å gi nærmere opplysninger til den som har gitt meldingen. Dette er gjort for å fremme et funksjonelt samarbeid mellom barneverntjenesten og andre tjenester og for å forhindre svekket tillit til barneverntjenesten gjennom

manglende tilbakemelding. Tilbakemeldingen skal inneholde opplysninger om saken er henlagt eller følges opp. Barneverntjenesten skal i utgangspunktet ikke gi opplysninger om hvilke tiltak som settes inn. Slike opplysninger kan gis hvis foreldrene samtykker eller hvis det er nødvendig i forhold til barnehagens videre oppfølging av barnet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009).

5. Metode

Dette kapittelet inneholder en redegjørelse for mine valg av metode i prosjektet. Kvaliteten i undersøkelsen diskuteres gjennom viktige begreper som validitet og reliabilitet og etiske betraktninger.

5.1 kvalitativt intervju

Metode betyr opprinnelig veien til målet (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2009). I prosjektet har jeg valgt forskningstilnærming på bakgrunn av min problemstilling som lyder som følgende:

Hvilke utfordringer og muligheter opplever pedagogiske ledere i arbeidet med barn som vekker bekymring?

Ut fra problemstillingen har jeg valgt å benytte meg av en kvalitativ forskningstilnærming med intervju som metode. I kvalitativ forskning er det ingen bestemte krav for antall kasus i et utvalg, men som regel er utvalgene små og de går i dybden (Gall, Gall, & Borg, 2007). I følge Dalen (2004) er formålet med kvalitativt intervju å få fylldig og beskrivende informasjon om hvordan mennesker opplever sin livssituasjon. Dette kan gi innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser (ibid). Begrunnet i mitt formål om å belyse pedagogiske lederes opplevelser, tanker og følelser i møte med barn som vekker bekymring mener jeg kvalitativt intervju er godt egnet. I undersøkelsen har jeg brukt et semistrukturert intervju. Et semistrukturert intervju har et sett med strukturerte spørsmål og man kan supplere med ekstra spørsmål underveis for å få mer utfyllende svar. Med et semistrukturert intervju har man i større grad muligheten for å gå mer i dybden av informantens opplevelse av livssituasjonen enn ved bruk av strukturert intervju (Gall, et al., 2007).

5.1.1 Utvalg

I kvalitative studier er det viktig å finne frem til et hensiktsmessig utvalg som på en god måte kan belyse og gi informasjon om temaet som skal undersøkes. Det finnes ulike typer utvalg. Et kriteriebasert utvalg er basert på informanter som tilfredsstillende visse kriterier, som en tror kan gi en god forståelse av forskningsspørsmålet (Dalen, 2004; Gall, et al., 2007). Ved hjelp av kriterieutvelging ønsker jeg å oppnå et hensiktsmessig utvalg som kan gi mye informasjon, og som kan belyse problemstillingen på en god måte, innenfor prosjektets tidsramme.

Ut fra prosjektets korte tidsramme og tilgjengeligheten av aktuelle informanter anså jeg rekrutteringen som en utfordring. Institutt for spesialpedagogikk har en rekke samarbeidspartnere som kommer med forslag til aktuelle masteroppgavetemaer. Temaene som ble etterspurt omhandlet ikke det jeg ønsket å skrive om, men noen var knyttet til barnehager i en bydel i Oslo. Jeg sendte en e-post til oppgitt kontaktperson med forespørsel om hun kunne være behjelpelig med å rekruttere aktuelle informanter. Responsen var positiv og hun sendte forespørsel til fagledere i forskjellige barnehager med forespørsel om informanter i henhold til mine kriterier. Faglederne kontaktet aktuelle informanter med forespørsel om de ønsket å være med. Min kontakt fikk navnene på de informantene som svarte positivt og oppgav dem senere til meg i et møte.

Kriteriene informantene ble utvalgt fra var følgende. Informantene må jobbe som pedagogiske ledere i barnehagen. Pedagogiske ledere er valgt fremfor styrere fordi de jobber tett på barna hver dag og av den grunn innehar en posisjon som er relevant i forhold til min problemstilling. Jeg ønsket at de pedagogiske lederne skulle ha noe ulik fartstid i yrket, for å kunne se om erfaring var betydningsfullt i arbeidet med barn som vekker bekymring. En av informantene mine var nyutdannet, to hadde middels erfaring, mens en hadde lang erfaring. Pedagogisk leder skal være under utdanning til eller ha førskolelæreutdanning fordi det i tillegg til erfaring er viktig at de innehar en teoretisk kunnskap, som kan hjelpe dem i møte med barn som vekker bekymring. Tre

av informantene er førskolelærere, mens en tar førskolelærerutdanning på deltid og er halvveis i studiet.

Et viktig kriterium er at informanten skal ha eller i nær fortid ha hatt barn på avdelingen som vekket bekymring. Dette var viktig for at opplevelsene rundt barn som vekker bekymring skal ligge friskt i minnet. For at barnehagenes forutsetninger og rammer skal være mest mulig like, skal pedagogisk leder jobbe i kommunal barnehage innenfor samme bydel. Jeg har intervjuet fire pedagogiske ledere i fire forskjellige barnehager. I utgangspunktet skulle jeg intervjuer fem stykker, men en av informantene ble akutt syk dagen før intervjuet. Etter en gjennomgang av materialet i de fire avholdte intervjuene, vurderte jeg det slik at det ikke var behov for å finne en ny informant fordi materialet var tilstrekkelig til å belyse min problemstilling.

5.1.2 Kort om informantene

Informantene er kvinner som jobber på avdelinger med barn i alderen tre til seks år. Alle jobber i en bydel med høy forekomst av barn som vekker bekymring.

Informanten 1 har lang erfaring og har jobbet i barnehage siden 1990. De siste tolv årene har hun jobbet i samme barnehage. Først som assistent, mens hun de fire siste årene har jobbet som pedagogisk leder på dispensasjon. Hun jobber som pedagogisk leder, og tar førskolelærerutdanning på deltid. Hun har lang arbeidserfaring med barn som vekker bekymring og jobber i en barnehage hvor det er mange familier som er i kontakt med barnevernet.

Informant 2 er nyutdannet førskolelærer og har jobbet et halvt år som pedagogisk leder. Hun har ikke mye erfaring fra arbeidet med barn som vekker bekymring. Når hun ble intervjuet jobbet hun med et barn der hun er bekymret for om omsorgssituasjonen er god nok.

Informant 3 er førskolelærer og har jobbet tre år som pedagogisk leder i samme barnehage. Barnehagen har flere barn som vekker bekymring.

Informant 4 er førskolelærer og har jobbet fire år som pedagogisk leder i samme barnehage. Hun jobber på en avdeling med barn med spesielle behov. Barnehagen har flere barn som vekker bekymring.

5.2 Design

5.2.1 NSD

I forkant av undersøkelsen tok jeg telefonkontakt med Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) for å forhøre meg om prosjektet var meldepliktig. Jeg fikk informasjon om at hvis jeg ikke lagret lydfiler på dataen og ikke lagret personopplysninger som kunne identifisere informantene, var prosjektet ikke søkepliktig. Fordi jeg ikke har lagret slike opplysninger vurderer jeg prosjektet som ikke meldepliktig.

5.2.2 Prøveintervju

I januar gjennomførte jeg et prøveintervju på en førskolelærer med mange års erfaring som pedagogisk leder. På denne måten fikk jeg anledning til å prøve ut og justere intervjuguiden. Jeg oppdaget at guiden inneholdt for mange generelle spørsmål slik at jeg ikke fikk besvart temaer slik jeg hadde forventet. Jeg justerte guiden ved en nærmere konkretisering av spørsmålene for å belyse min problemstilling på en best mulig måte. I tillegg noterte jeg stikkord i guiden, som en hjelp til oppfølgingsspørsmål.

Gjennom prøveintervjuet fikk jeg prøvd ut det tekniske utstyret og erfart hvordan det er å intervju. I etterkant av intervjuet snakket vi om hvordan intervjusituasjonen opplevdes, og om det var noen av spørsmålene som var ubehagelige eller uklare. Tilbakemeldingen var at intervjusituasjonen og spørsmålene opplevdes bra.

5.2.3 Intervjuguide

Når man bruker intervju som metode, er det nødvendig å utarbeide en intervjuguide. Jeg har valgt å bruke semistrukturert intervju. I slike intervjuer er samtalen fokusert mot allerede bestemte temaer (Dalen, 2004). Derfor utarbeidet jeg en intervjuguide som omfattet sentrale temaer og spørsmål knyttet til de viktigste områdene i undersøkelsen. Jeg tok utgangspunkt i aktuelle fagbøker, rapporter, veiledere, lover, St. meldinger og medieomtale for å finne ut hva som var aktuelt i forhold til min problemstilling. Spørsmålene i intervjuguiden er delt inn i seks ulike hovedkategorier. Disse er:

Begrepsavklaring: De første spørsmålene går inn under kategorien definisjoner og begrepsavklaringer. Jeg ønsket med disse spørsmålene å finne ut hva informantene legger i begrepene omsorgssvikt og barn som vekker bekymring og få frem deres forståelse av problematikken.

Tegn på omsorgssvikt: For å belyse hvordan omsorgssvikt oppdages, og hvilke tegn pedagogisk leder observerer hos foreldrene og barn som fører til bekymring, omhandlet de neste spørsmålene dette.

Rutiner og kompetanse: Ved mine spørsmål om barnehagens rutiner og pedagogenes kompetanse ønsker jeg å få informasjon om hvilken betydning disse har for mulighetene til å se og gjøre noe med barn som vekker bekymring.

Følelsesmessige utfordringer: For å undersøke hvordan følelsesmessige utfordringer påvirker pedagogens evne til oppdagelse og handling i saker med mistanke om omsorgssvikt er flere spørsmål knyttet til denne problematikken.

Samarbeid med foreldrene: Spørsmål om samarbeid med foreldre har jeg inkludert, for å undersøke om det er spesielle utfordringer og muligheter i samarbeidet med foreldrene som påvirker pedagogens handling.

Samarbeid med barneverntjenesten: Med disse spørsmålene ønsker jeg å undersøke hvordan samarbeid med barneverntjenesten påvirker pedagogens handlinger og beslutninger, når de er bekymret for et barns omsorgssituasjon.

I utarbeidelsen av intervjuguiden har jeg benyttet ”traktprinsippet”. Dette innebærer at de første spørsmålene i guiden er lette og lite sensitive. Dette gjøres for at informantene skal føle seg vel og avslappet. De følelsesladde og personlige spørsmålene er lagt til midten av intervjuet og, intervjuet avsluttes med mer ”ufarlige” og generelle spørsmål (Dalen, 2004). Min intervjuguide starter derfor med enkle og konkrete spørsmål om utdanning og arbeidserfaring. Videre følger spørsmål om problematikken og pedagogens egne følelser og opplevelser knyttet til barn som vekker bekymring. Intervjuet avrundes med spørsmål om informantene har noe å tilføye.

5.2.4 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble gjennomført i februar og begynnelsen av mars 2010. Informantene fikk informasjon om undersøkelsen på forhånd ved at de fikk tilsendt et informasjonsskriv og intervjuguiden via min kontaktperson. Alle informantene hadde lest gjennom informasjonsskrivet før intervjuet. To av informantene hadde lest gjennom intervjuguiden på forhånd, mens den andre halvparten ikke hadde hatt tid. Dette medførte at noen av informantene var hadde reflektert over spørsmålene på forhånd, mens andre svarte mer spontant.

Pedagogene fikk bestemme tid og sted for intervjuet. Intervjuene ble innledet med en beskrivelse av formålet med intervjuet, informasjon om bruk av diktafon og anonymitet. Dette betegner Kvale (2009) som brifing. Alle intervjuene ble foretatt på personalrommet i barnehagene og intervjuene ble gjennomført med bakgrunnsstøy fra barna. Tre av intervjuene skulle foregå i innenfor arbeidstiden. Den fjerde valgte å legge intervjuet til etter arbeidstid med begrunnelse i at det var så hektisk i barnehagen at hun ikke kunne unnværes. Det viste seg at det ikke var helt ukomplisert å få gjennomført intervju med mine informanter. Under det ene intervjuet ble vi

avbrutt flere ganger av annet personal hadde henvendelser til pedagogisk leder. Denne dagen var det høyt sykefravær og lite personale i barnehagen. Etter en halv time valgte vi å avbryte intervjuet på grunn av personalsituasjonen og vi avtalte et nytt intervju noen dager senere. Dagen for oppfølgingsintervju ringte informanten meg og avlyste vår avtale på grunn av stort fravær blant personalet. Hun foreslo å fullføre intervjuet noen dager senere utenom arbeidstid. Da jeg møtte opp til et av de andre intervjuene, hadde informanten glemt vår avtale. Hun forklarte at hun hadde glemt det fordi de var inne i en periode med manglende personale og mye å gjøre. Vi avtalte at jeg skulle komme tilbake etter arbeidstid for å gjennomføre intervjuet. Tre av intervjuene ble gjennomført rett etter en lang og hektisk arbeidsdag og flere av pedagogene ga uttrykk for at de var litt ukonsentrerte og slitne. De ble alle tilbudt pauser underveis, men de avslo dette.

Informantene hadde på forhånd fått beskjed om at intervjuet ville ta i overkant av en time. Lengden på de fire intervjuene varierte fra 45 minutter til en time og femten minutter. Intervjuene ble avsluttet med det Kvale (2009) kaller for en debriefing. Informantene fikk spørsmål om de ønsket å tilføye noe. Vi snakket om hvordan informantene hadde opplevd samtalen og om at barnehagen skulle få et eksemplar av den ferdige oppgaven. Etter hvert intervju skrev jeg ned mine refleksjoner og observasjoner fra intervjuet.

Alle informantene var positivt innstilt til intervjuet. De ga uttrykk for at temaet for intervjuet var et viktig område som de ønsket å ha fokus på. Under intervjuet benyttet jeg lydopptaker slik at jeg ikke trengte å notere, men kunne ha fullt fokus på informanten i intervjusituasjonen. På denne måten fikk jeg i tillegg tatt vare på informantenes egne uttalelser. Informantene virket komfortable og fremsto ikke som påvirket av innspillingen.

5.3 Bearbeiding av datamaterialet

5.3.1 Transkribering

For å strukturere materialet og lette analysearbeidet har jeg transkribert alle intervjuene fra muntlig til skriftlig form (Dalen, 2004; Kvale, et al., 2009). Lydkvaliteten på opptakene var høy og jeg hadde ikke vansker med å høre informantens uttalelser. I følge Kvale (2009) er transkribering en fortolkningsprosess der forskjellen mellom talespråk og det skrevne kan innebære praktiske og prinsipielle problemer. Når man transkriberer, blir samtalen mellom to mennesker ansikt til ansikt abstrahert til skriftlig form. Under intervjuet foregår det et sosialt samspill der kroppsspråk og stemmeleie inngår, men i transkripsjonen går dette tapt. For eksempel er ironi vanskelig å gjengi på denne måten. Talespråk og skriftspråk er forskjellig og et velformulert muntlig uttrykk kan fremstå usammenhengende og gjentakende når det transkriberes direkte (ibid)

Strukturering av materialet til tekstform er en begynnelse av analysen. Om intervjuet skal transkriberes ordrett, med alle gjentakelser og alle sukk, pauser og "hm" eller til en mer skriftlig stil avhenger av om transkripsjonen skal brukes til for eksempel en språklig analyse eller en lettlest historie (Kvale, et al., 2009).

Jeg utelot informasjon fra opptaket som kan identifisere barn og familier for å ivareta deres anonymitet. I min transkribering har jeg gjengitt samtalen ordrett. Ved bruk av sitater i oppgaven har jeg derimot valgt omformulert disse noe, fordi direkte gjengivelse av muntlig språk lett kan framstå som usammenhengende og gjentakende. Jeg har ikke transkribert kroppsspråk og stemmeleie, men noe av ble notert ned under og etter intervjuet (Kvale, et al., 2009).

5.3.2 Analyse og tolkning av datamaterialet

I kvalitativ forskning finnes det en rekke tilnærminger og metoder for analyse. En analyse i kvalitativ forskning innebærer en fortolkende tilnærming til datamaterialet

(Dalen, 2004; Kvale, et al., 2009). I kvalitative studier starter analyseprosessen allerede under intervjuet (Kvale, et al., 2009). I forskningsprosjektet vil jeg benytte en Grounded Theory inspirert tilnærming i analysen og bearbeidingen av mitt datamateriale. Fremfor å teste eksisterende teori, tar denne tilnærmingen utgangspunkt i det empiriske datamaterialet, som danner utgangspunktet for analysene og teoriutviklingen. Teorien som utvikles skal ha grunnlag i egne data, altså informantenes uttalelser i intervjuet (Corbin & Strauss, 2008). Forskeren gjennomfører en systematisk sammenligning mellom data og teori for å få fram nyanser og variasjoner. Likheter og forskjeller fra de ulike intervjuene skal fremheves (Dalen, 2004).

Koding innebærer at man kategoriserer data på en mer hensiktsmessig måte og klargjør materialet for tolkning (Dalen, 2004). Til hjelp i analyseprosessen benyttet jeg meg av dataprogrammet NVivo 8. Jeg utarbeidet hovedkategorier og underkategorier som en hjelp til å samle og kategorisere utsagn som hørte sammen. Datamaterialet ble på denne måten lettere å håndtere. Gjennom arbeidet var det fem hovedtemaer som utpekte seg. Disse kalte jeg identifisering og oppdaging, oppfølging, foreldresamarbeid, samarbeid med barneverntjenesten og kompetanse. Under hver av disse fem hovedkategoriene plasserte jeg de ulike underkategorier som hørte inn under temaet. Ved hjelp av NVivo programmet fikk jeg systematisert datamaterialet. Dette var til hjelp når kapittelet om datapresentasjon skulle utarbeides.

5.4 Kvaliteten i undersøkelsen

I kvalitativ forskning diskuteres validitet og reliabilitet ut fra en annen terminologi enn den som benyttes i kvantitativ forskning. Kvaliteten i kvalitative intervjustudier diskuteres i forhold til troverdighet og gyldighet (Dalen, 2004; Kvale, et al., 2009).

I kvalitativ forskning finnes det ikke en sann virkelighet fordi forutsetningen i slik forskning er at alle mennesker konstruerer sin sosiale virkelighet og gir mening til egne erfaringer. Informantenes meningskonstruksjoner må ses i sammenheng med

situasjonen informantene befinner seg i, og den debatten som foregår i samfunnet om fenomenet som studeres (Dalen, 2004).

Det er viktig å være bevisst på egen forskerrolle i gjennomføringen av et prosjekt (Dalen, 2004). Min tidligere yrkeserfaring som pedagogisk leder i barnehage kan ha preget min tilnærming til intervjuprosessen. All forståelse er preget av en forforståelse som påvirkes av våre forventninger, oppfatninger og teoretiske bakgrunn (Wormnæs, 1996). Forskeren bør ha en åpen holdning til informantenes opplevelser og erfaringer. Forskeren bør derfor se bort fra sin egen forforståelse og fokusere på meningen i informantenes uttalelser (Kvale, et al., 2009). En hvis grad av forforståelse er umulig å unngå og det er derfor sentralt at forskeren er bevisst på egen forforståelse (Dalen, 2004). I innledningen har jeg redegjort for min forforståelse i forhold til denne problematikken.

Vurdering av reliabilitet og validitet bør i følge Kvale (2009) foregå gjennom hele forskningsprosessen. Reliabilitet eller pålitelighet henspeiler på forskningsresultatene konsistens (Kvale, et al., 2009). Mange forskere har ansett begrepet reliabilitet i kvalitativ forskning som lite egnet. I kvantitative undersøkelser forutsettes det at data skal kunne etterprøves nøyaktig av andre forskere, for at reliabiliteten skal være god. I kvalitative studier utformes forskerens rolle i samspill med informanten og situasjonen, noe som vanskeliggjør etterprøving av resultatene. I kvalitativ forskning omhandler reliabilitet en nøyaktig beskrivelse av de enkelte ledd i forskningsprosessen (Dalen, 2004). Derfor har jeg i mitt prosjekt beskrevet forberedelser, utvalg, utvalgsriterier, intervjuprosessen og analytiske metode i bearbeidingen av dataene.

Validitet peker på i hvilken grad en metode belyser det den er ment den skal undersøke (Kvale, et al., 2009). Maxwell (1992) mener at validitet må vurderes i forhold til forskningens formål og han beskriver fem begreper; deskriptiv validitet, fortolkningsvaliditet, teoretisk validitet, generaliserings- og evaluerings validitet. Deskriptiv validitet handler om informasjonen i datainnsamlingen er korrekt (Maxwell, 1992). Før intervjuene på de pedagogiske lederne gjennomførte jeg et

prøveintervju slik at jeg fikk prøvd ut og justert intervjuguiden. Jeg oppdaget at guiden inneholdt for mange generelle spørsmål. Jeg justerte guiden ved å konkretisere spørsmålene. I tillegg noterte jeg stikkord i guiden, som en hjelp til oppfølgingsspørsmål. Gjennom prøveintervjuet fikk jeg prøvd ut det tekniske utstyret og erfart hvordan det er å intervju. Ved å benytte diktafon sikret jeg at informantens uttalelser ble gjengitt korrekt. Transkriberingen ble gjennomført umiddelbart etter at intervjuene var gjennomført. På den måten hadde jeg intervjuene ferskt i minnet, slik at nedskrivning ble så korrekt som mulig. I tillegg skrev jeg ned mine refleksjoner og tanker umiddelbart etter intervjuene.

Fortolkningsvaliditet omhandler at forskeren søker å finne indre sammenhenger i datamaterialet. Validiteten styrkes ved at informantene stilles spørsmål som tilrettelegger for rike og fyldige beskrivelser (Maxwell, 1992). Arbeidet med intervjuguiden var en viktig forberedelse som har hjulpet meg til å få utfyllende beskrivelser fra informantene. Under intervjuene var jeg opptatt av å være observant og stille gode oppfølgingsspørsmål. På denne måten fikk informantene mulighet til å konkretisere og utype uklare uttalelser der det var nødvendig.

Teoretisk validitet handler om i hvilken grad begrepene, mønstrene og modellene som anvendes gir oss en teoretisk forståelse av fenomenene som studien omfatter (Dalen, 2004; Maxwell, 1992)

Generalisering eller ytre validitet handler om resultatene fra intervjustudiene kan overføres til andre grupper enn de som deltar i undersøkelsen (Dalen, 2004). Andenæs (2000) bruker begrepet "ringvirkninger" i sin drøfting av gjenbruk av resultater fra kvalitative intervjustudier. Hun mener at det er mottakeren av informasjon fra forskningsresultatene som avgjør hvor anvendelig resultatet er for andre situasjoner. Denne vurderingen er avhengig av at forskeren har frembrakt tilstrekkelig og relevant informasjon (ibid). I mitt masterprosjekt får vi et innblikk i pedagogiske lederes erfaringer med barn som vekker bekymring. Gjennom informantens fortellinger får vi et innsyn i hvordan barn som vekker bekymring blir ivaretatt i barnehagen. Datamaterialet forteller at det i barnehagen er store

muligheter, men også utfordringer i arbeidet med barn som vekker bekymring. Førskolelærere, fagledere og fagfolk i andre deler av hjelpeapparatet vil kunne dra nytte av de pedagogiske ledernes beretninger. Enkelte av disse vil kjenne seg igjen i noe av det som fortelles. Resultatene fra undersøkelsen kan gi ideer til hvordan barnehagen og andre deler av hjelpeapparatet kan bli bedre i arbeidet med barn som vekker bekymring.

5.5 Etiske refleksjoner

I oppgaven har jeg forsøkt å ivareta personvernet på en god måte. Dette har jeg gjort gjennom å følge retningslinjene til den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2006). I forkant av undersøkelsen kontaktet jeg Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) for å forsikre meg om at prosjektet ikke var meldepliktig. Ingen personalia har blitt lagret eller oppbevart sammen med datamaterialet, og diktafonen oppevares innelåst. Alle personopplysninger har blitt behandlet konfidensielt og anonymisert slik at de ikke kan spores tilbake til den enkelte barnehage eller pedagogisk leder. Mitt prosjekt omhandler omsorgssvikt og med tanke på at sensitive opplysninger kan fremkomme har jeg valgt å forandre noe på enkeltuttalelsene i sitatbruken for å bevare anonymiteten. Endringene er ikke så store at meningsinnholdet har blitt forandret (NESH, 2006).

Spørsmål som har med holdninger å gjøre, kan oppleves personlig og privat og det er av den grunn viktig å gå varsomt frem. Det er forventet at pedagogiske ledere skal ha kompetanse og mestre arbeidet med barn som vekker bekymring. Arbeidet med barn som er utsatt for omsorgssvikt er et område hvor pedagogisk leder både kan oppleve mestring, men også tilkortkomning. Det å erkjenne manglende følelse av mestring kan være vanskelig for mange og kan påvirke selvfølelsen negativt. Det har vært viktig å finne en balansegang i spørsmålene, og ikke trække over grensen slik at den enkelte sitter igjen med en opplevelse av å være mislykket etter at intervjuet er gjennomført. I

intervjuet har jeg derfor fokus på både muligheter og utfordringer i forhold til omsorgssvikt.

Skriftlig informert samtykke har blitt innhentet av informantene i samsvar med de etiske retningslinjene. De pedagogiske lederne ble før de samtykket til å være informanter informert om oppgavens formål, samt muligheten til å trekke seg som informant (NESH, 2006).

6. Presentasjon av intervju dataene

I dette kapitlet presenteres resultatene fra intervjuene. Fremstillingen bygger på teoridelen, men inndelingen er foretatt ut fra tolkning og analyse av det empiriske datamaterialet. Informantenes opplevelser og erfaringer belyser og åpner for refleksjon om problematikken. Gjennom kodingsprosessen var det 5 hovedtemaer som utpekte seg. Disse er, identifisering og oppdaging, oppfølging, foreldresamarbeid, samarbeid med barneverntjenesten og kompetanse. Sitater fra de pedagogiske lederne brukes for å belyse de aktuelle temaene.

6.1 Identifisering og oppdaging

I det følgende vil jeg presentere data som belyser hvordan de pedagogiske lederne identifiserer og oppdager barn som vekker bekymring. Pedagogisk leders opplevelse av omsorgssvikt, tegn, følelsesmessige utfordringer og tidlig oppdaging fremlegges.

6.1.1 Opplevelse av omsorgssvikt

De fleste som jobber med barn vil oppdage at noen barn av ulike grunner vekker bekymring (Drugli, 2008). Informant 4 forklarer sin bekymring ut fra normalutvikling. Hun forklarer at hun ser spenningen i normaliteten og at hun med en gang kjenner det i magen hvis noe er galt. Barn som vekker bekymring blir i litteraturen omtalt som barn som frembringer en diffus følelse, en magefølelse på at det er noe som ikke stemmer (Backe-Hansen, 2009; Drugli, 2008). Alle informantene beskriver at de opplever en slik magefølelse som kommer krypende når de bekymrer seg for barn. Informantene forklarer at det er noe som ”skurrer” som utløser bekymring. Informant 1 forteller:

De ungene der man får en litt sånn følelse av at det er noe som ikke helt stemmer. Med barn som vekker bekymring tenker jeg på barn hvor jeg føler at det er noe som ”skurrer”. Du får en magefølelse på at ting ikke er helt greit.

(informant 1)

Informant 4 forklarer at foreldrenes atferd kan føre til bekymring og at følelsen om at noe ikke er som det skal, kan være vanskelig å sette ord på:

Hva er det som skjer der? Da er det en evig overveining som jeg ikke kan sette helt ord på. For det er helt greit å bære en skrikende unge ut under armen for guds skyld. Det er greit å være sint og krangle og alt det der, og så er det den lille varianten hvor du kjenner at nå er det ikke greit, nå er det ikke ålreit.

(informant 4)

Informant 2 mener at det er uheldig at identifisering av barn som vekker bekymring foregår ut fra magefølelse.

Informantenes beskrivelser av bekymring samsvarer med Backe-Hansens (2009) definisjon av bekymring som et vagt og uspesifikt, men dekkende begrep på noe det er vanskelig å sette ord på (ibid).

Alle informantene beskriver begrepet omsorgssvikt som at hjemmeforholdene ikke er gode nok. Informant 1 beskriver begrepet omsorgssvikt som at barn ikke får det de trenger, for å utvikle seg positivt:

Jeg tenker først og fremst på hjemmeforhold at omsorgen ikke er bra nok. At de ikke klarer å gi de varme, kjærlighet, klær, mat, men det kan også være at de sender med saft på flaske hver dag, masse sjokolade hver dag, at du aldri er ute i skog og mark at du aldri er ute på tur, at du lar barnet sitte hjemme å se på tv tjuefire timer i døgnet. Du gir de ikke det de trenger for å utvikle seg.

(informant1)

6.1.2 Tegn som fører til bekymring

Et formål med prosjektet har vært å undersøke muligheter og utfordringer til tidlig å kunne se og gjøre noe med omsorgssvikt i barnehagen. For å få informasjon om dette ba jeg informantene om å beskrive hvilke tegn de ser etter, som gjør at de blir bekymret.

Informant 3 beskriver tegn som fører til bekymring for om et barn er utsatt for omsorgssvikt slik:

Det kan være synlige tegn, blåmerker og det kan være at du har den samme skjorten i fem dager og hvis den blir skitten på mandag bli den ikke vasket på tirsdag og er like skitten på fredag.
(informant 3)

Alle informantene beskriver at det som først og fremst utløser bekymring er tydelige og synlige tegn på omsorgssvikt. Tegnene som beskrives er indikasjoner på fysisk mishandling og vanskjøtsel.

Informantene beskriver flere eksempler der de har vært bekymret for barnet, men er usikre på om der har dreid seg om omsorgssvikt. Informant 1 forteller om en slik opplevelse:

En gutt på to og et halvt år som er veldig nervøs. Mor henter sammen med far hele tiden, men en gang så er man usikker på om det lukter alkohol av far. Far bor ikke sammen med mor og mor virker oppegående. Hun har det aldri luktet alkohol av. Hun er veldig ålreit og har et godt samspill i hente- og bringesituasjoner og vi snakker daglig med henne. Men så blir man litt usikker i og med at han lukter alkohol. Barnet har en atferd som er nevøs ikke overfor andre barn, der er han litt kjekkas, men overfor voksne. Han er redd for å komme og spørre om ting og redd for å spørre om hjelp til å ta på sko eller dress. Han er to og et halvt og veldig selvstendig. Det er jo en situasjon hvor man er bekymret, men man er ikke sikker.
(informant 1)

Informant 4 beskriver tydelige, opplagte og mer utydelige tegn:

Jeg har jo hatt og det er jo helt opplagt på en måte barn som kommer i barnehagen med bleie som ikke er skiftet over natten. Den synes jeg ikke er vanskelig. Den er veldig konkret. Dette her skal det ikke være. Jeg skal ikke behøve å skifte en bleie når jeg kommer på jobb. Den er full og det er bare ikke ok. Jeg har aldri opplevd det å se merker på kropp og sånn, men det er jo også et sånn selvsagt tegn. Det er litt sånn de her helt konkrete er litt ... ser du de så ser du det. Og da vet du eller vet.. da kan du ha ganske god grunn til å tro at det skjer noe. Det er verre med atferdsmønstre synes jeg. Det er det vanskeligere å sette fingeren på og det er vanskeligere å finne ut av hvor det kommer fra.
(informant 4)

Sitatet ovenfor beskriver problemet med de diffuse og utydelige tegnene godt. Med de utydelige tegnene er det vanskelig å avgjøre om de kommer som følge av omsorgssvikt eller av andre ting.

Informantene nevner i hovedsak at de ikke observerer tilknytning og samspill mellom foreldre og barn uten å bli oppfordret til å si noe om det. Informant 1 fremhever at det er spesielt bekymringsfullt hvis barnet ikke har øyekontakt med foreldrene og ikke tar avskjed med foreldrene. Hun beskriver tegn på bekymringsfull tilknytning slik:

Det vi har gjort er å observere i hente- eller bringesituasjonen. Stått i garderoben og tatt i mot. Da har man opplevd av og til barn som står litt med hodet ned, og ikke har så mye øyekontakt med sine egne foreldre. Der hvor vi har vært bekymra, og det har vært berettiga, så har vi sett at barnet har valgt å ikke ha øyekontakt med foreldrene, ikke sagt ”ha det” og bare tusla litt rund med en kroppsholdning som har vist at ”jeg har det ikke greit”, litt sånn nedsunken.

(informant 1)

Informant 3 fremhever at barnets manglende gjensynsglede og barn som overser foreldrene, fører til bekymring:

Det at ungene ikke reagerer i det hele tatt, når foreldrene kommer for å hente som bare overser de, eller ikke viser noe glede i det, for det vises veldig.

(informant 3)

Videre beskriver hun at barn som er sterkt knyttet til foreldrene og som opplever adskillelsen fra foreldrene som vanskelig, vekker bekymring:

Eller det at mange når de kommer er veldig knyttet til foreldrene og at de synes det er følt å måtte komme i barnehagen.

(informant 3)

Alle informantene har erfaringer med at de ikke har oppdaget alvorlige tilfeller av omsorgssvikt:

Jeg tenker jo litt sånn ah... det var akkurat noen som ble hentet av barnevernet her nå, og det var jaggu ikke blitt oppdaget i barnehagen. Men er det for at vi ikke ser det eller.....Det er vanskelig å vite om det er sånn.

(Informant 2)

Informant 1 forteller om et tilfelle der barnet var utsatt for omsorgssvikt, hvor det ikke ble oppdaget i barnehagen. I etterkant ser hun at barnet viste tegn på at hun levde i en omsorgssviktsituasjon:

Da var det et barn som virket snål, hva skal jeg si hvilket ord skal jeg bruke? Hun hadde lærevesker sosialt og Og så sier hun at faren hadde slått henne, men hun var sånn som kunne si så mye annet rart og da. Og det kom litt sånn "pappa slår meg" og så spurte vi søstera da og spurte henne og hun valgte å ikke svare. I etter tid tenker jeg sånn, selvfølgelig. Ja, hun var stille og rolig og sjenert.

(informant 1)

6.1.3 Følelsesmessige utfordringer og irrasjonelle mekanismer

Arbeidet med barn som vekker bekymring og deres familier er følelsesmessig utfordrende (Drugli, 2008; Killén, 2009). For å takle de følelsesmessige utfordringene kan irrasjonelle mekanismer tas i bruk. Slike mekanismer preger og påvirker pedagogisk leders holdninger og handlinger slik at hun ikke opptrer faglig rasjonelt i arbeidet med utsatte barn (Claussen, Sagbakken, Gamst, & Langballe, 2001).

Alle informantene beskriver bekymring for et barns omsorgssituasjon som følelsesmessig utfordrende. Informant 2 sier at hun føler det på kroppen når hun er bekymret for et barn:

Man merker jo at man er bekymra. Det kjennes på kroppen. De er i tankene, ungene.

(informant 2)

Alle informantene forteller at de tenker mye på bekymringsbarna utenom arbeidstiden:

Det er noe man tar med seg hjem. Det klarer man ikke å legge vekk.

(informant 4)

Informant 3 beskriver at hun tenker mye på barna, noe som er utfordrende følelsesmessig. Hun gir et eksempel fra julaften hvor hun bekymret seg for hvordan et barn har det:

Jeg satt på julaften og visste veldig godt at det var en jente som ikke hadde det bra på julaften. Fordi det var noe der jeg ikke klarte å få tak i. Du blir veldig såret selv på en måte, for du føler du ikke klarer å gi nok til ungene. Du føler du ikke klarer å beskytte de godt nok. Du får en ekstra

bekymringstanke. Du tenker veldig mye på dem, utenom barnehagetiden.
(informant 3)

Informant 2 beskriver at det smerter å forholde seg til familier i omsorgssviktsituasjoner:

Jeg tenker jo på det hele tiden så jeg synes det er ganske tøft. Det er ekstra vondt når man for eksempel har en samtale med mor og hun sitter og gråter for hun er jo veldig glad i denne mannen hjemme. Jeg kjenner det på meg selv, da har man jo lyst til å si at det går bra og det ordner seg, men samtidig så er det jo barnet som skal stå i fokus. Og det er ganske tøft.
(informant 2)

Informant 3 beskriver det som slitsomt å jobbe med barn som sender signaler på at de ikke har det bra:

Det var veldig slitsomt generelt å jobbe med det barnet for hun viste på så mange mulige måter at hun hadde problemer. Det gikk ofte ut over min besinnelse og tålmodighet og pedagogiske tankemåte. Så på en måte så var det en sak som gjorde deg bekymra, samtidig som du var glad når dagen var over for da slapp du å jobbe mer med det.
(informant 3)

Foreldre som har utsatt barna sine for alvorlig omsorgssvikt frembringer sterke følelser i pedagogen. Informant 1 forteller hvor vanskelig hun opplever møtet med en far etter avdekking av omsorgssvikt:

Og da kommer han tilbake hit og er så smørblid og da var det bare at jeg liksom ikke klarte å være hyggelig. Jeg bare svarte kort og presist. Og han skjønnte det jo og hvorfor ikke sant. Han visste jo at alle her visste hva som hadde skjedd. Så jeg bare var veldig kort ikke smil og klarte ikke å være hyggelig og hvis han spurte om noe så svarte jeg kort. Egentlig så valgte jeg bare å overse ham litt. Jeg klarte ikke å gjøre det da. Å være hyggelig og smile og si "hyggelig at du er tilbake". Det hadde blitt helt feil for meg, helt, helt feil. Da ble det jo også når sønnen hans var her, så fikk man så dårlig samvittighet overfor han da, at man ikke hadde... herregud hvordan har du og søsknene dine hatt, det og så er det ingen av oss voksne her som har klart å se det.
(Informant 1)

Dette kan være et uttrykk for at pedagogisk leder projiserer egen frustrasjon og dårlige samvittighet over på far.

Informant 3 forteller at barnehagen ønsker å løse problemene selv:

Andre ganger kan det være vi tar det opp med familien. Selv om det kanskje ikke endrer seg så har vi i hvert fall en gang i det, men at vi ikke rett og slett sender henvendelse videre, men kanskje vi snakker med barnevernet eller PPT, for å høre hva vi skal gjøre. Kanskje vi klarer å fikse det her. Det er jo ikke sikkert, men noen av oss tror kanskje det, og håper det.
(informant 3)

Dette tolker jeg som et uttrykk for overidentifisering med foreldrene.

Informant 1 beskriver en følelse av frustrasjon, etter at hun ikke har oppdaget at et barn har vært utsatt for alvorlig omsorgssvikt. Hun føler dårlig samvittighet overfor barnet. I tillegg opplever hun sinne:

Samtidig blir man også sint, hallo. Hvorfor er det ingen som kan lære meg mer om dette her? Vi jobber med barn, ta det på alvor. Gi oss kompetanse på det. Det skulle vært pliktig at alle som jobber med barn skulle blitt kurset.
(Informant 1)

Slik jeg tolker det projiserer pedagogisk leder egen utilstrekkelighet over på andre istedenfor å forholde seg til problemet, som en faglig utfordring. Informant 1 forteller at hun valgte å kontakte PPT i stedet for barnevernet i et tilfelle hvor hun var alvorlig bekymret for et barn:

Vi valgte PPT fordi vi var redd for far.
(informant 1)

Dette kan være et uttrykk for problemforflytning som innebærer at omsorgssvikt omdefineres til for eksempel et pedagogisk problem (Killén, 2009).

Informantene forteller at det er lite rom i barnehagen til å få bearbeidet inntrykkene.

Informant 4 beskriver at hun må bearbeide disse følelsene utenfor barnehagen:

Dette er jo barn som setter spor. Dette trenger jeg å snakke om. Jeg og min mor vi har sånn avtale om at taushetsplikten ikke gjelder der. Jeg trenger å snakke om det. Ofte så er det tøffe, vanskelige ting.
(informant 4)

Informant 2 forteller at hun ikke klarer å ”koble ut” tankene på barna når hun kommer hjem. Hun beskriver at det er lite tid i løpet av dagen til å reflektere over inntrykkene og at hun bruker mye tid på dette hjemme:

Jeg tenker jo mye på dem, og jobber jo mye med dem. For man rekker ikke det i løpet av dagen, å tenke gjennom alle signalene man får. Så jeg bruker mye tid på det hjemme. Men jeg har jo litt ubunden arbeidstid og da he he he.

(informant 2)

Informant 4 fremhever spesielt at det er så hektisk i barnehagen at hun ikke får mulighet til bearbeiding og refleksjon:

Du vet, du løper fra ting til ting og du rekker jo aldri å sette deg ned. Det er nå når klokken er fem, da har jeg tid. Da har jeg mulighet, for jeg er jo ferdig på jobb.

(informant 4)

Flere informanter beskriver at den konstante ubehagelige følelsen om at barnet ikke lever i en god nok omsorgssituasjon, kan føre til handling. Informant 2 forklarer:

I en periode så var jeg litt sånn, kjente på meg at nå gikk jeg og tenkte på det... eller det var litt sånn. Men det er .. da har man en følelse, så da må man gjøre noe tenker jeg. Det var jo det som fikk meg til å ta det neste steget til å dra på det drøftingsmøte. Og det er mulig at jeg kjenner og tenker mer på det for jeg har jo lite erfaringer. Det er første året mitt og de her ungene betyr jo alt for meg akkurat nå.

(informant 2)

Informant 3 forteller at det er lettere å legge bort tankene på hvordan barnet har det hvis barnehagen tar tak i problemet på en god måte:

Når det er veldig alvorlige saker hvor det neste er samtale, da svirrer det litt i hodet på deg de nærmeste dagene. Men hvis vi har en god måte å gjøre det på, og jeg opplever at vi klarer å håndtere det, da er det lettere å legge det til side. Men hvis det er noe jeg går og kjenner på, som jeg kanskje ikke har gjort noe mer med ennå, da kan det svirre litt, og du kan våkne og tenke det må jeg huske å gjøre noe med.

(informant 3)

Dette sitatet illustrerer betydningen av gode rutiner i barnehagen i forholdt til oppfølging av bekymringer. Dette vil bli belyst nærmere under oppfølging av bekymring.

6.1.4 Tidlig oppdaging

Informantene fremhever at personalet jobber tett på ungene. De er sammen med barna store deler av dagen, og dette gir dem mulighet til å oppdage barnets signaler på at noe er galt. Informant tre beskriver at hun hele tiden er bevisst på å se etter tegn som fører til bekymring:

Jeg tenker min rolle er hele tiden å være litt obs og hele tiden være overvåken og se etter ting som er unormalt.
(informant 3)

Informantene mener at personalet i barnehagen har store muligheter til å bygge opp barn, som ikke får den omsorgen de trenger hjemme, ved anerkjennelse, ekstra oppmerksomhet og kjærlighet. Informantene trekker frem barnehagens mulighet til å gi ekstra støtte til barna. Informant 3 beskriver dette:

Vi har jo enkelte unger som jeg ganske klart ser vekker bekymring ut i fra atferd. Det kan være at vi vet foreldrene hjemme ikke gir barnet så mye tid som vi ønsker, og da bruker vi våre ressurser til å gi denne ungen noe ekstra her. Og det med å skape gode situasjoner der vi kan gi anerkjennelse og på en måte se barnet i det, det gjør bra. Det er vi opptatt av her. Og det å kanskje se barnet i det hele tatt. Mang unger, de krever ikke så mye de bare er. Og vi prøver å få de fram. Å finne interessene til de enkelte ungene. Vårt tiltak er å fremme ungen sånn som den er.
(informant 3)

Informant 4 mener barnehagen jobber så tett på familiene at de klarer å forhindre at problemer utvikler seg:

Tallene fra bydelens barnevern viser at vi melder enormt mye mindre enn skolene. Ok. Det er statistikken. Jeg tror veldig ofte at man i barnehagen er så nær, og at man klarer å jobbe så spesifikt og målretta, at man faktisk demmer opp. De som ligger i grenseland, så tror jeg ofte i barnehagen, hvis man klarer å opprette en god kommunikasjon, så klarer man å holde ting flytende og gående. Foreldrene får så mye tilbakemeldinger kontinuerlig, at

det ordner seg. Og at det kanskje skjærer seg når man ikke har den tette kontakten på skolen. Det tror jeg er mye av det bildet.
(informant 4)

Informant 4 beskriver barnehageplass som en avlastning, for både foreldre og barn i forhold til at forholdene i hjemmet skal bli for belastende:

Jeg har sittet med en melding klar en gang fordi hun ikke betalte barnehageregningene. Vi fikk et varsel om oppsigelse av barnehageplassen. Da hadde jeg skrevet meldingen min, for hvis han ikke hadde hatt barnehageplass, så synes jeg det er meldbart. Jeg tør ikke tenke på at de to skal sitte alene hjemme. Jeg har tenkt at vi har holdt det flytende.
(Informant 4)

Et gjennomgående trekk i materialet viser at de pedagogiske lederne opplever at det i perioder er kaotiske tilstander i barnehagen. Informantene forteller om høyt sykefravær og ubesatte stillinger i barnehagen:

Og folk er slitne og det finnes ikke vikarbudsjetten og alt går litt sånn på halv tolv. Folk løper rundt hverandre og det er dumt.
(Informant 4)

Informant 3 beskriver følgene av kaotiske dager:

Det er ikke alltid like lett å oppdage omsorgssvikt hvis du ikke er veldig på hugget. Sånn som i dag; på kaotiske dager er det veldig lett at det faller litt vekk.
(informant 3)

Informantene forteller om episoder der de ikke har gjort noe med sine bekymringer.

Informant 1 forteller at hun har lært av en slik erfaring:

Det snakket vi mye om etterpå. Herregud! Hvorfor gjorde vi ikke noe med det for et år siden? Dessverre for barna. Da tenkte jeg at dette er ikke greit, og opplever jeg noe sånt en annen gang så.... Det har vært en episode som har gjort at man ikke har vært så redd for å si fra om ting når noe skurrer.
(informant 1)

6.2 Oppfølging av bekymring

I det følgende vil jeg presentere data som belyser hva informantene gjør når en bekymring har oppstått.

6.2.1 Barnehagens rutiner

Datamaterialet viser at det er varierende rutiner i barnehagene når et barn vekker bekymring. To informanter opplever at barnehagene har relativt gode rutiner i slike saker. I disse barnehagene er det rutine at bekymringer først tas opp på avdelingen. Neste skritt i prosessen i å avklare bekymring er drøfting i det pedagogiske lederteamet der fagleder er tilstede. Eventuelt tas bekymringen direkte opp med fagleder etter behov.

Hvis du har bekymringer, så tar du det først opp med lederteamet og diskuterer med fagleder hva vi kan gjøre her i barnehagen, og om vi må ta det videre.

(informant 3)

To pedagogiske ledere mener at barnehagens rutiner er mangelfulle eller dårlige:

Hva slags rutiner er det faktisk? Jeg føler det er litt dårlige rutiner på det.

(informant 2)

Informant 4 opplever at barnehagen ikke har rutiner i saker der barn vekker bekymring:

Vi har ingen rutiner. Vi har elendige rutiner. Det er veldig vanskelig.

(informant 4)

Etter nærmere beskrivelser viser det seg at disse to i en del tilfeller tar opp saken på avdelingsmøte og samarbeider med fagleder, men det er ingen fast rutine på at dette er fremgangsmåten på avklaring av bekymringer.

Informant 4 beskriver et ønske om flere muligheter til å drøfte saker der barn vekker bekymring:

Av og til finner vi litt rom for å snakke med hverandre som er veldig ok. Men det rommet skulle jeg ønsket var større. Man står litt alene som pedagogisk leder. Det er som oftest bare deg og så er det to nittenåringer. Veldig ofte er det sånn, og da er det lite å bare spille på seg selv.
(informant 4)

Hovedfunn i materialet viser at fagleder benyttes ulikt som en ressurs i arbeidet med barn som vekker bekymring. Informant 1 har et meget godt samarbeid med fagleder og mener barnehagen generelt har gode rutiner. Barnehagen har rutiner på at bekymringer først tas opp til refleksjon på avdelingen. Hvis personalet er i tvil om, eller enige om at bekymringen er reel, kontaktes fagleder. Fagleder deltar i avklaring av bekymring og bidrar med observasjon av barnet, veiledning av personalet og som en støtte i foreldresamtaler. Rutinene er ikke nedskrevet, men er fast praksis hos personal som har lang erfaring fra barnehagen.

Informant 1 nevner gjennomgående barnehagens fagleder som en viktig ressurs i arbeidet med barn som vekker bekymring. Hun beskriver at hun har stor tiltro til fagleder. Hun anser henne som kompetent og som en stor støtte for personalet. Informant 1 beskriver samarbeidet med fagleder slik:

Fagleder er veldig god på å ta tak i ting. Alle de pedagogiske lederne er dyktige på å gå og si fra til fagleder. Vi føler vi blir tatt på alvor, at det ikke er noe sånn "det ordner seg sikker". Jeg har også lært mye av å ha med meg fagleder for hun er utrolig dyktig. En god menneskekjenner og hun er god som person. Hun er snill og har mange gode egenskaper i forhold til å møte foreldrene og lytte til og respektere foreldrene. Jeg har lært mye av henne i forhold til hvordan man går frem. Det tas på alvor hvis man går til fagleder. Man er ofte litt usikker sjøl og så går man til fagleder og så får man det bekreftet av en som har mer kompetanse.
(informant 1)

De tre andre informantene nevner kort at de kan søke hjelp hos fagleder, når de er bekymret for et barns omsorgssituasjon. Fagleder beskrives ut over det ikke som en spesiell resurs i arbeidet med å avklare bekymringer. En av informantene forteller at hun har vært inne hos fagleder og "luftet" saken. Hun synes det er et problem at fagleder bare får situasjonen gjenfortalt. På spørsmål om fagleder går ut på avdelingen

hvis pedagogisk leder er bekymret for et barn, svarer informanten at problemet er at fagleder har mange andre oppgaver som må prioriteres.

I barnehagene er det manglende rutiner for dokumentasjon av bekymringer. Informant 2 har funnet ut at det tidligere har vært bekymring rundt et barn hun tror er utsatt for omsorgssvikt, men disse er ikke dokumentert:

Det er jo ikke noe sånt skjema å fylle ut og det er ikke noe arkivering. Det ligger ikke noe tidligere hendelser..... kun sånne snakkiser rundt forbi. Ja, det stemmer det at på den avdelingen opplevde vi også ett eller annet.
(informant 2)

Informant 2 forteller at hun ut fra eget initiativ dokumenterer bekymringer og hva hun gjør i en sak der hun er usikker på om barnets omsorgssituasjon er god nok:

Jeg har arkivert og loggført, men jeg føler det er litt tilfeldig, for de som har opplevd det før meg med samme barn har jo ikke gjort det. Det burde være en standard ting man måtte gjøre. Akkurat som å fylle ut et skjema når en unge blir skada i barnehagen, så skal det skrives opp.
(informant 2)

Alle informantene forteller at de savner faste møter med fokus på reflektering og veiledning i forhold til barn som vekker bekymring. Informant 1 sier:

Det skulle vært mer reflekterende team i arbeidstiden, mer satt opp faste rutiner for veiledning med fagleder.
(informant 1)

Hun ser muligheten til å utnytte eksisterende faste møter på en bedre måte:

Det å bruke personalmøtet til å sitte og snakke om hvem som skal rydde i skuret på mandag. Man skulle heller brukt det på å øke kompetansen til medarbeiderne.
(informant 1)

Informant 2 beskriver at hun mangler noen å dele erfaringer med i barnehagen. På spørsmål om hun føler at hun mestrer arbeidet med barn som vekker bekymring sier hun følgende:

Jeg vet ikke, for jeg vet ikke hvordan andre gjør det. For det er første året mitt. Jeg har ingen å dele noen særlige erfaringer med på huset her så.
(informant 2)

Informant 3 beskriver følelsen av manglende mulighet til drøfting:

Det med det å ta det videre og når du ikke har noen som er likesinna til å diskutere med og få det dyttet i deg så blir det vanskeligere rett og slett å få det til.
(informant 3)

6.3 Foreldresamarbeid når et barn vekker bekymring.

I litteraturen blir det fremhevet at det er urealistisk at samarbeidsprosessen med foreldrene til et barn som vekker bekymring er preget av enighet og harmoni (Drugli, 2008). Informant 4 beskriver foreldresamarbeid preget av harmoni som behagelig:

Det er ikke til å komme utenom at det er innmari hyggelig å bli likt. Sånn er det. Det er veldig hyggelig å bli likt og ha fornøyde foreldre. Det er veldig hyggelig å ha den joviale koselige tonen hele veien, hele tiden.
(informant 4)

Informant 1 beskriver at det er viktig å informere foreldrene om barnehagens forventninger når et barn begynner i barnehagen. Hun fremhever barnehagens ansvar for å gjøre noe og ikke regne med at det går over. Dette gjøres ved tidlig å ta en samtale med foreldrene, hvis man føler at det er noe som ikke helt stemmer. Samtalen trenger ikke å ta opp spesielle ting, men kan handle om barns utvikling generelt og hva barnehagen forventer. Slik jeg tolker dette forsøker hun å utvikle et godt generelt samarbeid med foreldrene og bygge grunnlag for senere å lettere kunne ta opp bekymringer med foreldrene.

Barnehagen kan hjelpe foreldrene å komme i kontakt med andre deler av hjelpeapparatet, slik at familiene får den hjelpen de trenger. Pedagogisk leder har mulighet til å være en ekstra støtte for foreldrene i møte med andre deler av hjelpeapparatet:

Hjelpe med å anbefale i forhold til PPT, i forhold til BUP i forhold til instansene som vi har nær kontakt med. Vi har også mulighet til å være med. Vi kan si; jeg følger deg. Jeg blir med hele veien. ”Len deg på meg på en måte”.

(informant 4)

Informantene beskriver at barnehagen tidlig kan veilede foreldrene og forhindre videre negativ utvikling. Informant 4 beskriver dette:

Det er noe med at vi har en mulighet til å gå inn i barnehagen og kunne si i fra til foreldrene om ting vi synes glipper, og gi råd og veiledning før det skjer noe alvorlig, og da kan man kanskje klare å finne ut av det før det eskalerer. Klare å gi noen tydelige råd til foreldre. Sette inn noen tiltak.

(informant 4)

6.3.1 Tett på foreldrene

I barnehagen jobber personalet tett på foreldrene. Informantene beskriver den tette relasjonen til foreldrene som utfordrende:

Vi fikk et skriv fra barnevernet om antall i halvåret og det var lite fra barnehagen. Jeg er redd for at det har mye med voksenrelasjonen. Det å være veldig tett på foreldrene. Det er veldig veldig tøft for foreldrene og det er de som er våre brukere. Det er trist, hører jeg nå, når jeg sier det høyt.

(informant 3)

Alle informantene forteller at de opplever bringe- og hentesituasjonen som vanskelig, etter de har tatt opp bekymringer med foreldrene. Det kan være vanskelig både for foreldrene og pedagogisk leder å møtes. Informant 2 beskriver det slik:

Det synes jeg egentlig er ganske tøft og det kjente jeg på. Den moren og at hun syntes det var litt sånn ... for vi snakker jo ikke om det i hente- og leverings situasjoner. Det er jo noe som må snakkes om på tomannshånd med lukkede dører og ikke foran ungene og sånne ting. Så det var jo litt sånn kort da at hun var kjapt inn og ut, og så går det seg jo litt til. Men man er avhengig av å kunne se de i øynene.

(informant 2)

Informant 4 beskriver den vanskelige situasjonen etter å ha tatt opp en bekymring med foreldrene. Hun understreker vanskelighetene med å møte foreldrene daglig etter

å ha tatt opp en bekymring hvor melding til barneverntjenesten er aktuelt. Hun uttrykker et ønske om at situasjonen var annerledes:

Uansett er en melding til barnevernet.. du som forelder gjør dette feil. Du kan velge så mange fine ord du vil. Det er det du sier uansett. Det er kjempe emosjonelt. Det er kjempe vanskelig og dette er folk vi møter hver dag. Det er sånn jeg skulle ønske jeg var lærer, så drar de på SFO før de blir henta. Dette er virkelig folk som er der hver eneste dag morgen og ettermiddag. Veldig vanskelig.
(informant 4)

6.3.2 Foreldrereaksjoner

Alle informantene forteller om redsel for hvordan foreldrene vil reagere når de tar opp bekymringer med foreldrene. Informant 2 beskriver at temaet omsorgssvikt er vanskelig og frembringer mange følelser:

Det er et sårt tema for foreldrene, så det er ikke så rart at det er litt vanskelig å få det til å fungere fordi det er så følsomt. Absolutt.
(Informant 2)

Flere informanter forteller om ubehagelige episoder etter at de har tatt opp alvorlige bekymringer med foreldrene. Informant 1 forteller om redsel:

Man er redd av og til. For det har vi jo også opplevd. Vi er blitt trua av foreldre inne på kontoret, gjerne av mannlige, hvor vi har stått og blitt skreket til. Det er ikke noe ok. Det er jo gjerne hvis man har tatt opp noe, og hvis man har meldt videre til barnevernet.
(informant 1)

Informant 1 forteller om et tilfelle der barnehagen var alvorlig bekymret for barnets omsorgssituasjon. Personalet var redde for far og valgte derfor å la vær å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Hun forteller:

Han faren var utrolig hissig og vi var nesten redde for han. Vi snakket mye om at her er det noe som ikke er greit. Han ville ha en annen barnehage fordi han ville ha kortidsplass og det ble billigere så barna byttet barnehage. Da tok det bare to uker før den nye barnehagen hadde meldt til barnevernet, og det viste seg at alle de tre barna ble slått. Det snakket vi mye om etterpå. Men der handlet det mye om han sinna gjerne faren som vi

var litt redd. Men det er ingen unnskyldning det for barnet sin del. Vi gjorde det ikke, og der skulle vi ha gjort det.

(informant 1)

Informant 4 beskriver at hun har behov for å unngå foreldrene når foreldresamarbeidet har til spisset seg etter bekymringsamtaler. Hun sier:

Når ting har vært skikkelig stramt så skal jeg bare innrømme at jeg har stukket av når jeg vet de kommer. Jeg har bedt assistentene om å ta det. Rett og slett være ærlig på at dette synes jeg er så tøft nå, at akkurat i dag så klarer jeg det ikke. Kan jeg bare gå på kjøkkenet å ordne noe eller... stikker av. Det er jo ikke som om jeg gjør det hver dag, men jeg har gjort det ved noen anledninger. Kjent på at jeg vet ikke hva som skjer når den forelderen kommer inn om det blir krangling eller gråting eller om det blir en så påtagelig.... særlig akkurat i den hentesituasjonen hvor det kommer mange foreldre og henter på en gang. Så er det så forferdelig ubehagelig og skaper en så merkelig stemning og så mange spørsmål hos de andre foreldrene.

(informant 4)

6.3.3 Uheldige konsekvenser

Et gjennomgående trekk i materialet er at de pedagogiske lederne er redd for å ta feil i sine bekymringer rundt barnets omsorgssituasjon. Informant 2 er bekymret for et barns omsorgssituasjon og vurderer å sende en bekymringsmelding til barneverntjenesten. Hun tenker mye på konsekvensene i forhold til foreldrerelasjonen hvis hun tar feil:

Jeg tenker jo mange ganger på at hvis jeg skulle meldt. Tenk om det ikke er noe, og det å måtte se foreldrene i øynene hver dag. Det ligger jo nesten en sånn samvittighet, selv om det ikke er det i det hele tatt.

(informant 2)

Informant 3 beskriver en redsel for å ta feil:

Så kan det være redselen, for tenk om det ikke er rett. Den tror jeg kan være litt aktuell. Rett og slett redsel blant de voksne.

(informant 3)

Alle forteller at de er redde for å ødelegge foreldresamarbeidet hvis de tar opp sine bekymringer omkring barnets omsorgssituasjon. Informant 2 forteller:

For det første så er det dette her med foreldresamarbeid, og det vet jeg selv at jeg har hatt vanskelig for å gå videre, for kanskje det kan ødelegge foreldresamarbeidet.

(informant 2)

Informant 4 beskriver hvordan et foreldresamarbeid som tidligere har vært tett, forandret seg etter at pedagogisk leder sendte bekymringsmelding til barneverntjenesten:

Siden har ikke hun snakket til meg. Nå har vi null kommunikasjon. Hun har såpass ikke snakket til meg, at jeg ikke en gang rekker å si har vi et problem. Hun er forferdelig sint, men hun leverer i hvert fall i barnehagen.

(informant 4)

Informant 4 forteller at hun opplever en positiv endring i hjemmeforholdene etter at familien har fått hjelp fra barneverntjenesten. En konsekvens er allikevel at forholdet til mor har blitt så vanskelig at pedagogisk leder ikke får mulighet til positiv tilbakemelding til mor. Hun forteller:

Jeg får jo ikke en gang fortalt henne at jeg ser at du har gjort ett eller annet grep her. Det er fantastisk. Nå er det bare helt lukket, så nå er jeg veldig spent på hva som skjer fremover. Jeg vet ikke helt. Og der er jo utfordringen at vi er så nær. Vi har vært så nær. Nå er det en påtagelig vegg.

(informant 4)

Informant 2 beskriver at det har blitt vanskelig å komme videre i samarbeidet med en mor etter at hun uttrykte bekymringer for barnet. Pedagogisk leder opplever at mor forsøker å unngå henne. Hun forklarer:

Jeg har prøvd og få en oppfølgings samtale. Det synes jeg har vært litt vanskelig. Det tror jeg nok hun også kjenner veldig på. Siden ting er som det er, prøver hun å utsette det.

(informant 2)

Alle informantene beskriver at de er redd for at konsekvensen av å ta opp alvorlige bekymringer med foreldre, skal være at barnet tas ut av barnehagen. Alle har konkrete erfaringer med at dette har skjedd. Informant 1 forteller om konsekvensene av at barnehagen hadde hatt samtale med en mor om at de vil melde til barneverntjenesten. Hun sier:

Der hadde vi en sak hvor vi meldte til barneverntjenesten. Hvor mor valgte å ta ut barnet fra barnehagen. Det kom en annen mor og fortalte at hun hadde observert mor ute klokken tolv på natten, mens barnet var med og snakket i telefonen. Det var også flere ting som ikke var greit, så vi meldte den saken og hun ble så forbanna. Vi prøvde å ha henne inne til flere samtaler, men hun valgte å ta ut barnet.

(informant 1)

Informant 3 beskriver forholdet mellom å ta opp alvorlige bekymringer med foreldrene kontra konsekvensene for barnet hvis familien velger å ta barnet ut av barnehagen. Bekymringer som er så alvorlige at barnehagen vurderer å foreslå for foreldrene at barnevernet kontaktes, oppleves som vanskelig. Avveiningen om barnet vil lide mer av å bli tatt ut av barnehagen kontra å leve under vanskelige hjemmeforhold er utfordrende:

Det er sånt jeg får vondt av for jeg er veldig usikker ennå. Det er en som vi vet har litt vanskelige familieforhold der mor og far er skilt. Far er innom og henter innimellom og er veldig streng, og mor er veldig opptatt av seg selv på en måte. Det er veldig vanskelig å ha foreldresamtaler med dem, for de hører med det ene øret, og så går det ut på det andre. Barnet er veldig aktivt og har veldig vanskelig for å høre etter. Og vi ser en sammenheng med at det er ikke nok grensesetting hjemme, og det at han får lov til å være ute til langt på natt og det som er. Men også det at vi ser at hvis barnet får nok oppmerksomhet fra oss og ser vi det på rett måte, så vokser han. Vi ser at det har med at vi kan gi nok til barnet, og vi vet at barnevernet har vært inne og har henlagt sak tidligere. Vi har tenkt at vi vil prøve å få til så godt vi kan å verne om barnet her, og gi han anerkjennelse og det han trenger for at dagen skal bli god. For der er vi rett og slett redd for at barnet kan bli tatt ut at barnehagen hvis barnevernet kan komme inn igjen. For det har vært snakk om det. Da tenker jeg hvis barnet blir tatt ut av barnehagen og flytter en ny plass, og det skal gå en ny omgang før ting går videre, at det kan skade barnet mer igjen. Men det er noe som er en daglig samtale her.

(informant 3)

Informant 3 mener at barnehagen er opptatt av forholdet til foreldrene:

Etter vi hadde det kurset med Redd Barna så innser man at man er mer bekymret for foreldrene enn for ungene, når det kommer til stykke. Man er redd for å ødelegge foreldresamarbeidet og rett og slett ødelegger ungene. Man svikter ungene fordi man er så opptatt av foreldrene.

(Informant 3)

6.4 Samarbeid med barneverntjenesten

6.4.1 Anonyme drøftingsmøter

Alle informantene forteller at de er fornøyd med at bydelen tilbyr faste månedlige drøftingsmøter med barnverntjenesten. På disse møtene kan pedagogisk leder komme for å drøfte bekymringssaker anonymt. Informant 1 beskriver barnevernets rådgivning som verdifull:

For å kunne få fram noen tanker og få dem bekreftet eller avkreftet. Hvis man har en bekymring så, er det viktig å la noen andre få høre om det, og om de er enige eller... Få flere synspunkter på saken. Vi har møter med barnevernet der barnehagene kan komme og drøfte saker anonymt med barnevernet. Da gir jo de oss råd om vi skal gå videre eller ikke.
(informant 1)

Informant 2 beskriver at hun får klare råd fra barnevernet om veien videre på disse møtene:

Der synes jeg de drøftingsmøtene vi har i denne bydelen, de er veldig fine. For der har man ikke tatt det neste steget, og der får man ganske klar beskjed om at det burde du gjøre, eller du bare kan følge med på det, gjøre det og det, men du trenger ikke melde det da.
(Informant 2)

Informant 2 mener hun lærer mye ved å delta på møtene, selv om hun ikke har en aktuell sak til drøfting:

Det er også et veldig fint forum, for det er flere barnehager som er der. Jeg har vært der uten å ta opp noen sak selv, for bare å kunne høre hva de opplever og forteller, og hva de skal gjøre med det de forteller.
(informant 2)

Informant 1 mener at disse møtene bidrar til økt kjennskap til barnevernet og de ansatte:

At man har muligheten til å dra en gang i måneden å drøfte anonymt på møte med barneverntjenesten. På den måten blir man litt kjent med barnevernet og de som jobber der.
(informant 1)

Flere av informantene opplever utfordringer i forhold til å få tid til å gå på disse møtene. Informant 1 beskriver at tidspunktet for drøftingsmøtene er på slutten av dagen. Ved tidlig og mellom vakter er pedagogisk leders arbeidstid over før møter har startet. Pedagogisk leder må da gå på møtet utenom arbeidstid. Hun sier:

De tidene man kan møte. Det er sjeldent det passer. Det burde vært fra tolv til to, men det er jo ofte kl tre, halv fire og da er jo ofte arbeidsdagen nesten over.

(informant 1)

Informant 3 forteller at hun bare går på disse møtene hvis hun har en sak hun trenger å drøfte. Hun forklarer at forhold i barnehagen gjør at dette ikke blir prioritert:

Med tanke på hvordan barnehagen er, så blir det ikke til at vi prioriterer det hvis vi ikke har noen sak.

(informant 3)

Informant 4 forteller at de tidligere gikk på alle drøftingsmøtene, men at det ikke lenger er tilfellet:

Vi har et tilbud fra barnevernet som står åpent om å komme ned på anonyme drøftingsmøter en gang i måneden. Før var det sånn at det var obligatorisk. Det var noe vi gjorde uansett om vi hadde sak eller ikke. Det tror jeg var veldig lurt. Nå er det sånn at man kommer hvis man har sak, så jeg er den eneste som har vært der på to år.

(informant 4)

Hun forteller at barnehagen tidligere brukte disse møtene til å øke pedagogisk leders kompetanse på barn som vekker bekymring og barnevernets arbeid.

6.4.2 Tilgjengelighet og tett personlig kontakt

Informantene forteller at de kan ringe barneverntjenesten hvis de trenger råd.

Akkurat med samarbeid så synes jeg det er fantastisk flott å kunne bare ta en telefon hvis det er en bekymring eller hvis det er noen tanker ... eller hvordan man skal gå fram.

(informant 3)

Alle informantene sier de savner en tettere personlig kontakt med de barnevernansatte. Ønsket om en fast kontaktperson står høyt:

Det jeg kunne ønsket var å ha en fast person som hørte til barnehagen, for å vært mer i dialog og blitt litt mer kjent, da ville det vært litt tryggere. Hallo, du Line på barnevernet. Jeg kjenner jo ingen av dem, men vet bare et par av dem på navn. Det hadde vært lettere hvis man hadde møtt de oftere.
(informant 1)

Informant 3 savner en fast kontaktperson og et generelt samarbeid med barneverntjenesten:

Det å ha hatt en fast person som man kjente godt ansiktet på og hadde et samarbeid med allerede, som var med på noen ledermøter og sånn, hadde absolutt vært å foretrekke. For da fungerer samarbeidet bedre med en gang.
(informant 3)

Informanten beskriver at det er lettere å samarbeide med Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) enn med barneverntjenesten. Informant 2 forteller at hun skulle ønske samarbeidet med barneverntjenesten var mer likt samarbeidet med PPT:

Hvis man sammenligner det med PPT da så har vi fått det sånn her i bydelen at det bare er å ta en telefon og så kommer de et par dager etterpå. Bare innom og nesten bare sier hei og ser på ungen eller sånn. Uten at det er noe bindende. Jeg skjønner jo at man ikke har noen ressurser til det, men.. Jeg vet ikke hvor høy terskelen er for å kunne ringe inn jeg (til bvt) den skal vel ikke være så innmari høy, men...
(informant 2)

Barnehagen har ofte en allerede etablert kontakt med PPT. Informant 2 fremhever betydningen av et kjent ansikt:

For jeg er nesten litt på fornavn med de i PPT, og de dukker opp her, og det gjør det litt mer ufarlig.
(informant 2)

Innformant 4 arbeider med en barnevernssak som hun heller skulle sett var en PPT sak. Hun mener det er lettere å samarbeide med PPT:

Jeg skulle jo ønske at den saken jeg er oppe i er en PPT sak. PPT har jo vært inne der og det er jo ikke nødvendigvis på grunn av det her, for det er

system rund. Da har jeg rett og slett henvendt meg til dem. Det er jo litt hvem man kjenner. Jeg kjenner de på PPT. Jeg kjenner de godt alle som jobber med spesialpedagogikk i denne bydelen. De kan jeg drøfte ting med på en god måte, for de vet hvem jeg er, og jeg vet hvem de er.
(informant 4)

6.4.3 Melding til barneverntjenesten

Når informantene blir spurt om hva som ville fått dem til å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten, viser det seg at det er tydelige tegn som skal til for at de vil gjøre dette:

Akkurat til barnevernstjenesten, da tror jeg det nok måtte vært veldig tydelige tegn. Hvis en unge kommer og sier til meg at jeg har blitt slått, eller pappa slår eller mamma, for den saks skyld. Tydelige tegn på kroppen, forandring av atferd på ungen, eller betydelig forandring tenker jeg. Hvis jeg tenker seksuelle overgrep for eksempel, dette at de er veldig opptatt av seksualitet. Da ville jeg vært rask til å melde til barnevernet.
(informant 3)

Informant 1 forteller at hun vurderer tegnene over tid, men ikke hvis de er alvorlige:

Så skal det gå litt over tid at man tenker at man må gi det en sjanse. Men man gir det ikke en sjanse, hvis man kommer med blåveis, eller hvis jeg opplever å se mor eller far på gata drita fulle på dagtid.
(Informant 1)

Informantene trekker frem at det er mye arbeid som legges ned før en melding kan sendes barneverntjenesten. Informant 3 beskriver dette:

Det er jo det at man skal ha observert veldig lenge, og du skal ha veldig, veldig utfyllende svar, når du skal henwise. Det skal være så veldig mye før du føler du kan sende det, for ellers blir det henlagt. Sånn, som jeg har opplevd tidligere i hvert fall.
(informant 3)

Informant 3 utdyper at arbeidet er tidkrevende og ønsker mer avsatt tid til dette i barnehagen. Hun sier:

Det som hadde gjort det lettere, det hadde jo absolutt vært tid. Det å faktisk bruke tid på det i hverdagen. For det, som jeg ærlig kan innrømme, er at ofte så kan det også være tidskrevende å sitte og observere og diskutere med de

andre hva vi skal gjøre og ta den telefonen til barnevernet. Det at man nedprioriterer å faktisk gjøre det, er jo en stor feil i fra barnehagens side. Men det er jo det, mer tid til å ta opp ting som er alvorlig istedenfor å bruke tid på planlegging og alt det andre som er bra for resten av barnehagen.
(informant 3)

På spørsmål om pedagogisk leders opplevelse av tilbakemelding fra barneverntjenesten etter at en melding er sendt svarer alle at dette er viktig. Informant 1 mener at hun stort sett har fått god tilbakemelding fra barneverntjenesten etter å ha sendt bekymringsmelding. Hun mener det er viktig å vite hva som skjer i saken. Hun sier:

Det er viktig å vite om det blir en sak eller ikke, og progresjonen i saken. Det har vært godt samarbeid hos oss med barnevernet, og jeg har aldri opplevd at jeg ikke får høre noe fra dem, eller at jeg vet ingenting.
(informant 1)

Informant 3 forteller at hun tidligere har opplevd manglende tilbakemelding fra barneverntjenesten. Hun mener det er viktig å få tilbakemelding på om meldingen går videre eller blir henlagt. Hun forteller:

Barnehagen følte at vi ikke ble møtt av barnevernet og vi ikke fikk vite om det gikk videre eller ikke... det har jo endret seg nå. Nå får du vite om det går videre. Vi følte vi jobbet i stampe og jobbet i mørke i og med at vi var så bekymra og at det var så alvorlig tanker vi hadde omkring dette. Så følte vi at vi gjorde masse arbeid uten å vite resultatet av det. Og det var frustrerende. Det er en ting som er bra at de har endret på. For da slipper du å tenke på om du trenger å sende ny henvendelse, eller om det er noen andre som har tatt seg av det.
(informant 3)

Alle informantene er opptatt av at de kun skal få nødvendige opplysninger fra barneverntjenesten. Informant 2 belyser dette:

Der kommer jo spørsmålet om det er for de jeg er nysgjerrig, eller bryr meg om barnet og hvor mye som er nødvendig for meg å vite. Så i noen tilfeller så vil jeg si det er vesentlig å få vite om hva som skjer, og hva prosessen er da.
(informant 2)

Videre belyser hun at hun føler seg tatt på alvor når hun får tilbakemelding, og at betydningen av å melde blir tydeligere. Hun sier:

Man blir jo tatt litt på alvor, når de melder tilbake og man ser det hjelper å melde.

(informant 2)

Informant 3 beskriver at tilbakemeldinger fra barneverntjenesten fremmer samarbeid og motvirker negative holdninger:

Jeg synes det er veldig viktig, for da vet vi at vi har gjort noe. Vi har gjort et forsøk. Eller at vi får bekreftelse på at, ja, vi tar det, vi har sett at dere har gjort noe. Det er veldig bra. Da kan man på en måte klare å slappe litt mer av. Ha et samarbeid etter hvert hvor det er flere instanser som gjør det beste for barnet, istedenfor å ha litt sånn negative holdninger; barnevernet, vi får ikke vite noe allikevel. Det blir en negativitet uten at du ser det gode i det.

(informant 3)

I det følgende vil holdninger til barneverntjenesten utdypes nærmere. I NOU (2000) om barnevernet i Norge fremheves behovet for mer kunnskap om hvordan barnevernet oppfattes av sine samarbeidspartnere i forståelsen av hva som vanskeliggjør samarbeid (NOU, 2000). Samarbeidet med barnevernet påvirkes av pedagogisk leders virkelighetsforståelse. Pedagogisk leders oppfatninger av barneverntjenesten gir grunnleggende rammebetingelser for samarbeidet (Baklien, 2009).

Tidligere erfaringer fra arbeidet med barnevernet vil kunne påvirke hvordan pedagogisk leder handler i forhold til sine bekymringer. Informant 1 har samarbeidet med barnevernet i flere saker og har i hovedsak gode erfaringer fra samarbeidet. Hun opplever at samarbeidet fungerer godt. Informant 3 har samarbeidet lite med barneverntjenesten. I en av de få sakene hun har vært involvert og vært alvorlig bekymret for barnets omsorgssituasjon, følte hun seg ikke møtt av barnevernet. Hun sier:

Men jeg opplevde, den ene gangen vi har vært inne til den veldig seriøse samtalen at barnevernet var veldig på lag med mor. Vi måtte på en måte forklare påstandene, og det ble ikke spurt noe i det hele tatt til mor. Vi følte

vi satt og snakket til en vegg.
(informant 3)

Informant 3 beskriver at barnevernet har et stort arbeidspress:

Men vi får jo tilbakemelding og på at de jobber på spreng.
(informant 3)

Informant 1 opplever det som uheldig at hun ikke alltid får den informasjonen hun føler hun trenger i arbeidet med barnet:

Det som ikke har fungert så bra er at man ikke har fått informasjon fra dem, som det hadde vært bra for oss å vite. Det ville forklart hvorfor barnet har den atferden den har. Det hadde vært fint å vite noe om.
(Informant 1)

Informant 4 forteller om erfaringer med at barnevernet gjør for lite:

Han tok livet av seg denne faren og barnevernet ringte mor fire uker senere og spurte hvordan går det med den saken. Og hun frika jo ut. Han er død for egen hand. Eh, det var jo en trist ting. Da syntes jeg det var en vanskelig ting å være en del av systemet. Da hun kom og var så fortvila og gråt og nå vil de gjøre noe, men nå er det for sent. Det var jo tydelig at vi alle hadde hatt helt rett. Den faren hadde det ikke bra. Det ble meldt i april og så gikk det hele sommeren og så tok han livet av seg i oktober. Det betyr at de ringte ganske mye senere enn det. Det hadde ikke blitt gjort noe før det.
(informant 4)

Informant 4 har akkurat opplevd et vanskelig samarbeid med barneverntjenesten, når hun for første gang som pedagogisk leder skal sende en bekymringsmelding. Hun erfarer at barneverntjenesten forsøker å avvise meldingen hennes selv om hun vurderer situasjonen som alvorlig:

Så opplevde jeg nå å få beskjed fra barnevernet at de egentlig ikke ville ha saken min. Da blir jeg litt paff. Da blir jeg provosert. Så får jeg det her på mail en gang i halvåret at vi ikke melder og så når jeg kommer med en sak så vil de ikke ta den. Det synes jeg var en enormt stor nedtur. Det var nesten så jeg satt og fighetet for at de skulle skjønne at jeg mener at dette er en barnevernssak. Det er jo ikke sånn at jeg løper ned til dere hver uke, så når jeg mener det så har det gått ganske langt. Hvis flere opplever det, så er det en ganske tøff situasjon å stå i alene som pedagogisk leder, eventuelt med en sjef på slep mot både barnevern og foreldre. Da står du og fighter helt alene hvis ikke barnevernet tar imot. Jeg har aldri sett det som en del av bildet før,

men nå har jeg prøvd, og det ble jeg litt bekymra for. Det var litt vanskelig, synes jeg.

(informant 4)

De pedagogiske lederne er opptatt av å ha en god relasjon til foreldrene. Informant 4 sier:

Hun ringte og sa: Jeg vil ikke at vi skal gå til barnevernet. Nei, vel? Nei, venninnen min har sagt at de stjeler barn. Det gjør de ikke. De skal ikke gjøre det. Det er ingen som skal ta barnet ditt. Da opplevde jeg henne som så lukket at jeg ikke presset på.

(informant 4)

Informant 2 mener det er vanskelig for foreldrene at barnehagen ønsker å kontakte barnevernet:

Men jeg la det jo ikke fram som at jeg var på vei til å melde bekymring til barnevernet, for det er nok ganske vondt for foreldre å høre.

(informant 2)

Bildet av barnevernet som en alvorlig instans som griper drastisk inn i familiens liv er gjeldene hos barnehagepersonalet:

Du prøver jo ikke barnevernet med en gang det er noe galt med barnet ditt. Jeg ringer jo ikke barnevernet.... Det er jo et skummelt sted å gå. Det er jo alvor.

(informant 4)

Informant 4 beskriver eget, folks og medias generelle inntrykk av barnevernet:

Min mente holdning er at terskelen min er lav, at barnevernet er en ufarlig instans en veldig god instans som hjelper. Det ønsker jeg å mene. Det forfekter jeg når jeg snakker med mennesker. Dette sier jeg. Så merker jeg at jeg kanskje ikke helt tror på det. Jeg ville blitt fortvila hvis noen gjorde det med meg. Verden raser sammen. Jeg merker at jeg raser andre menneskers verden sammen. Jeg kjenner at jeg nesten er slem. Kanskje det hadde vært lettere ... for dette tror jeg ikke handler om relasjonen eller kunnskapen til barnevernet. Dette tror jeg handler om folk. Hva foreldre mener og tror. Hva alle rundt mener og tror. Alle historiene fra avisene om det grusomme barnevernet. Alle barnevernsbarn som forteller forferdelige historier om at jeg ville heller vært hos mamma og de satte meg bort på en grusom institusjon hvor det bare var fæle folk.

(informant 4)

Informant 4 forteller at det har kostet mye å sende en bekymringsmelding til barneverntjenesten:

Jeg kjenner jeg har gjort riktig men skulle gjerne ønsket å slippe. Får veldig lyst til å trekke meg. Kunne gjerne ønske å gå ned til barnevernet og bare ta den jeg. Bare glem det.

(informant 4)

Alle informantene uttrykker et ønske om at barneverntjenesten kunne markedsført seg mer positivt. Informant 3 ønsker å se gode resultater av en melding:

Solgt seg litt mer. Det hadde vært bra. Gjerne at vi og fikk vært med og gått gjennom en hel sak. Sett ting som har gått bra fordi ting har blitt meldt. Sånne tilbakemeldinger som det, og kanskje få det litt trykka inn at du må hjelpe til.

(informant 3)

Informant 4 mener at barnevernet kunne formidlet flere gode historier:

Jeg tror faktisk ikke at dette ligger på barnevernet, eller på en måte ligger det jo der, for de kunne kommunisert ut litt flere gode historier, solskinnshistorier. For eksempel er det kanskje ikke alltid sånn at man drar de til institusjonen og fratar de barna. Det er da veldig sjelden det skjer. Det er jo nesten umulig i dette landet. Å ta fra folk barna sine det er jo egentlig ikke greit. Kanskje mer sånn, dette er veiledningsprosjektene våre og dette har vi gjort der. Hva er det faktisk vi gjør og hva er det vi får til.

(informant 4)

6.5 Kompetanse i barnehagen

Når pedagogisk leder blir spurt om hvilken kompetanse de har i forhold til barn som vekker bekymring og om det er noe de føler de trenger, er de samstemte på at barnehagen har manglende kompetanse.

Spesielt blir det fremhevet som en utfordring at barnehagen har mange unge, ufaglærte ansatte uten erfaring. Informant 3 beskriver en skuffelse over situasjonen:

Jeg er redd for at det er for mange ufaglærte til at man ikke klarer å se det. Det skuffer både meg selv og andre at vi ikke får gjort noe mer med det,

liksom. For hvis ikke vi er der for ungene, hvem er der da liksom?
(informant 3)

Informant 1 beskriver at det er problematisk at resten av personalet er lite faglig oppdatert. Hun forteller:

Jeg skulle ønske at jeg hadde de andre med meg sånn faglig. Det blir vanskelig for meg å si at sånn og sånn er det, for det har jeg lest i en bok.
(informant 1)

Flere informanter beskriver at de savner satsing på kompetanseheving av personalet. De ønsker at de ufaglærte fikk tilført kompetanse. Informant 4 mener at det er stort potensialet for at assistentene kan bli kompetente medarbeidere hvis barnehagen tilrettelegger for det. Hun sier:

De ufaglærte nittenåringene. De kan også være dyktige, men de må få mulighet til å være det. De må få opplæring og kunnskap og så må man diskutere. Bevisstgjøre sånn at også disse nittenåringene blir dyktige folk. Da har man mulighet til å se ting og forebygge.
(informant 4)

De pedagogiske lederne beskriver at de har gode grunnleggende kunnskaper for å arbeide med barn generelt. Alle informantene sier de skulle ønske de hadde mer kompetanse for å mestre arbeidet med barn som vekker bekymring.

Tre informanter mener de har for lite kompetanse i forhold til barn som vekker bekymring. Informant 2 mener hun ikke har noen kompetanse på området og at hun har lært lite om dette i utdanningen.

Jeg føler jeg egentlig ikke har noen ting. Jeg har hatt et par undervisninger på skolen men det har vært veldig tilfeldig ut fra hvilke lærere man har hatt i forhold til hva man har lært om det. Jeg føler meg på ganske sånn tynn is.
(informant 2)

Informant 3 belyser problemet med manglende kompetanse:

Jeg vet selv at jeg sitter med alt for lite kompetanse. Jeg er alt for lite på banen selv for å gjøre noe med bekymringene mine. Man tror alltid man kan gjøre noe med det selv, men det har man ikke alltid ekspertise til.
(informant 3)

Informant 1 mener hun gjennom sin mangeårige erfaring, teori studier og god veiledning fra fagleder har opparbeidet seg relativt god kompetanse i arbeidet med barn som vekker bekymring. Allikevel føler hun behov for mer kunnskap:

Men jeg synes med tiden og erfaringen at jeg mestrer det bedre nå enn før, men ikke bra nok, selvfølgelig. Det synes jeg ikke. Dette blir man jo ikke ferdig utlært i. Ikke i det hele tatt.
(informant 1)

Dette viser at problematikken er utfordrende og at pedagogen aldri blir utlært. Arbeidet er uforutsigbart og det er ikke er en standardløsning på hvordan man går frem i avklaringen av bekymring. Informant 3 belyser denne utfordringen og forteller hun skulle ønske hun kunne følge en mal:

Det er mer maler. Det er veldig vanskelig for det er veldig forskjellig fra gang til gang. Men litt mer sånn, hva har jeg sett og hva gjør jeg. Det er utrolig mange forskjellige, ulike tegn man ser, og hvor går veien derfra?
(informant 3)

Et hovedtrekk i intervjumaterialet er at de pedagogiske lederne mangler kompetanse på hvilke tegn de skal se etter, og hvordan de skal gå fram når de er bekymret for om et barns omsorgssituasjon er tilfredsstillende. Informant 2 beskriver utfordringen med å avgjøre om standarden på omsorgen er tilfredsstillende og hvilke tegn som bør utløse pedagogens bekymring, for om barnets omsorgssituasjon er god nok:

Jeg driver hele tiden nå å prøve å tenke hva er det som er omsorgssvikt, da. Jeg synes det er så vanskelig, for det finnes jo ikke noen mal for det. Så det stresser jeg litt med for tiden, for hva er det man skal være bekymret for i forhold til omsorg. Hva er standarden da? Jeg synes det er et vanskelig begrep.
(informant 2)

Informant 2 utdyper problemet med hvor alvorlige tegnene bør være før en mistanke om omsorgssvikt bør utløses. Hun sier:

Jeg tenker på om noen unger jeg har vært litt halvveis bekymra for, om de har nok, eller hvor skal man sette standarden, tenker jeg mye rundt. Det er kjempe vanskelig å vite om det på en måte holder... Det er jo ikke omsorgssvikt om ullbuksa er blitt litt for liten. Ikke i det hele tatt. Det er

vanskelig å vite.
(informant 2)

Videre forteller hun et eksempel der hun har var usikker på om barnet kanskje lever i en omsorgssviktsituasjon. Hun er usikker, og vurderingen av hva som er standarden for god nok omsorg, kontra omsorgssvikt oppleves vanskelig. I utgangspunktet opplevde hun mor som relativt ressurssterk og som en god nok omsorgsgiver. Uttalelser fra barnet om hjemmeforholdene har utløst bekymring hos pedagogisk leder. Hun har blitt oppmerksom på noen tegn som kan indikere omsorgssvikt, men hun er usikker på om de er alvorlige nok. Hun opplever at det er noe som ”skurrer” samtidig som tegnene hun ser ikke tydelig indikerer omsorgssvikt:

Jeg har lurt på om det har vært omsorgssvikt. Hva er standarden? Ugredd hår, litt lukt, samme tøy, litt sånn skurrende ting.
(informant 2)

Informantene forteller at de mangler kompetanse på hvordan de skal samarbeide med foreldre i saker der barnet vekker bekymring. Flere nevner at de har lært svært lite om problematikken i utdannelsen. Informantene ønsker å få tilført mer kompetanse på dette området. En av informantene foreslår at nyutdannede får en innføring i problematikken, når de begynner i jobben som pedagogisk leder.

Det er ingenting om dette i skolen i det hele tatt. Sånn sett burde alle nyutdannede fått, når de kom inn i ny jobb, en kursing i hva slags ansvar man har som pedagogisk leder. Det å ta opp den vanskelige samtalen, og dette med hvordan ta det opp med foreldrene og de andre rundt deg. Rett og slett, hva skal jeg se etter og hvorfor skal jeg se etter det. Spikre det litt i deg det første året. Det tror jeg hadde vært veldig lurt. Eventuelt hatt det inn i skolen.
(Informant 3)

Informantene mener at manglende kompetanse er problematisk. Informant 1 sier:

Jeg synes jo at jeg mange ganger har tenkt at jeg synes noe ikke er greit, og så har jeg ikke gjort noe mer med det, for jeg vet ikke helt hva. For, ja hva er det som du tenker ikke helt stemmer, og så klarer man ikke helt å sette ord på hva det er, men har en magefølelsen på at noe ikke er greit.
(Informant 1)

Informant 2 beskriver det som stressende å ikke ha nok kompetanse i arbeidet med barn som vekker bekymring:

Nei, jeg har jo for lite kompetanse på det. Absolutt. Jeg aner ikke om det skjer noe som jeg ikke ser. Det synes jeg er litt stress.
(Informant 2)

7. Drøfting

I kapittel seks ble funnene i undersøkelsen presentert. I den påfølgende drøftingen vil jeg diskutere barnehagens muligheter og utfordringer som forebyggende arena i forhold til barn som vekker bekymring. I drøftingen diskuterer jeg aktuelle synspunkter på dette med utgangspunkt i informantenes beskrivelser.

7.1.1 Identifisering og oppdaging

Et hovedtrekk i datamaterialet er at de pedagogiske lederne opplever begrepene omsorgssvikt og barn som vekker bekymring som vanskelige. Ofte er det en diffus magesfølelse som gjør de pedagogiske lederne bekymret. Slike intuitive følelser kan det være vanskelig å forholde seg rasjonelt og aktivt til. Dette kan føre til at pedagogisk leder ikke foretar seg noe eller handler intuitivt og tilfeldig (Claussen, et al., 2001).

I følge Claussen (2001) er det ikke bare vanskene med å forholde seg til en diffus magesfølelse som fører til at personalet ikke gjør noe, men også at små, utsatte barn kan vise svake symptomer som er vanskelige å identifisere (ibid). Dette samsvarer med funn i mitt prosjekt. Informantene gir uttrykk for at de har vanskeligheter med å identifisere barn som vekker bekymring, når barnet viser diffuse indikasjoner på omsorgssvikt.

Konkrete og tydelige tegn på omsorgssvikt, slik som blåmerker, at barnet er skittent, ikke har med seg tilstrekkelig med klær og mat, oppleves enklere for pedagogisk leder. Tegnene er tydelige indikasjoner på fysiske overgrep og vanskjøtsel. Slik jeg tolker det gjør de konkrete tegnene pedagogen sikrere i mistanken om at barnet kan være utsatt for omsorgssvikt. De mindre tydelige tegnene fører derimot til usikkerhet. Jeg tolker det slik at det er sannsynlig at de pedagogiske lederne ikke oppdager de utydelige tegn i like stor grad som de tydelige. En konsekvens av dette kan være at barn som er utsatt for psykiske overgrep ikke blir oppdaget, eller blir oppdaget sent i

barnehagen. Dette samsvarer med forskning som viser at psykiske overgrep og følelsesmessig vanskjøtsel er vanskelig å fastslå (Killén, 2009).

På den andre siden forteller de pedagogiske lederne under intervjuene historier om barn som har vekket bekymring ut fra tegn på at de er utsatt for psykiske overgrep. Psykiske overgrep er en av de skadeligste formene for omsorgssvikt og tidlig oppdaging er viktig (Killén, 2009). For å kunne forebygge alvorlige følger for barnets utvikling, er det viktig at barnehagen har fokus på psykiske overgrep.

De pedagogiske ledernes kunnskap om samspills og tilknytningsmønster muliggjør oppdaging av psykiske overgrep tidlig (Killén, 2009). Informantene nevnte i hovedsak ikke at de observerte tilknytning og samspill som tegn på omsorgssvikt uten å bli oppfordret til å si noe om det. Ved nærmere spørsmål viser intervjumateriale at de pedagogiske lederne observerer dette ved å være tilstede i garderoben når foreldrene og barnet er i adskillelses- og gjenforeningssituasjoner. De pedagogiske lederne beskriver tegn på bekymringsfull tilknytning, som at barnet ikke har øyekontakt med foreldrene, ikke viser gjensynsglede eller overser foreldrene i gjenforeningssituasjoner, eller viser sterke reaksjoner i adskillelsessituasjoner. Dette belyser at de pedagogiske lederne har kunnskap om utrygg tilknytning, og at en slik tilknytning indikerer at barnet er utsatt for omsorgssvikt.

Killén (2009) belyser at personalet i barnehagen kan mye om tilknytning fordi de daglig ser barnet i adskillelses- og gjenforeningssituasjoner med foreldrene. Personalet er allikevel ikke selv nødvendigvis klar over at de kan mye om tilknytning (ibid). Ut fra informantenes uttalelser tolker jeg det slik at de pedagogiske lederne bruker muligheten til å observere samspill og tilknytning mellom foreldrene og barnet. Når barnehagen observerer tilknytningsatferd gir det muligheter til å oppdage, og forebygge alvorlige konsekvenser av psykiske overgrep.

Informantene opplever arbeidet med barn som vekker bekymring som krevende følelsesmessig. Flere informanter gir eksempler der jeg tolker at de har benyttet beskyttelsesmekanismer i møte med omsorgssvikten. Et eksempel er at pedagogisk

leder projiserer eget sinne over på en far når barnehagen oppdager at barnet lenge har vært utsatt for omsorgssvikt. I stedet for å forholde seg til barnehagens manglende oppdaging av omsorgssvikt som en faglig utfordring, blir utilstrekkeligheten et personlig nederlag for pedagogisk leder uttrykt gjennom aggresjon overfor far (Killén, 2009). Et annet eksempel er at pedagogisk leder vil løse problemene selv i barnehagen fremfor å kontakte barneverntjenesten, når hun er bekymret for et barns omsorgssituasjon. Dette mener jeg er overidentifisering med foreldrene fordi pedagogisk leders faglige grunnlag erstattes med håp og tro. Selv om det ikke skjer en endring føler pedagogisk leder at hun i hvert fall har gjort noe. Tiltakene som settes i verk står ikke i forhold til foreldrenes muligheter og barnets behov (Killén, 2009). Noen informanter benytter også problemforflytting ved å plassere problemet et annet sted enn der det hører hjemme. For eksempel kontaktes PPT i stedet for barneverntjenesten i tilfeller der pedagogisk leder er bekymret for barnets omsorgssituasjon (Claussen, et al., 2001).

Alle informantene beskriver at de ikke klarer å "koble ut" tankene på hvordan barnas omsorgssituasjon er, og at de bruker mye krefter på å bekymre seg for disse barna utenom arbeidstiden. Flere informanter forteller at det er så hektisk i barnehagen at de ikke får tid til å reflektere over inntrykkene som barna gjør, før arbeidsdagen er over. Flere pedagogiske ledere gir uttrykk for at de trenger å snakke om inntrykkene. I en del tilfeller deler pedagogisk leder opplevelsene med venner eller familie, for å få snakket om inntrykkene.

Informantene har få muligheter til å bearbeide inntrykkene og følelsene som arbeidet med omsorgssviktsfamilier etterlater seg. Slik jeg tolker funnene trenger de ansatte muligheter til å snakke om, og å få bearbeidet inntrykkene. Det er viktig at barnehagen tilrettelegger for dette selv i en hektisk hverdag. Killén (2009) understreker at det er vesentlig at man skaffer seg innsikt i de følelsesmessige beskyttelsesmekanismene slik at man unngår å benytte dem i for stor grad. Det er viktig at personalet tar realitetene av omsorgssvikt inn over seg. Dette avhenger av en arbeidssituasjon med tilrettelegging for en innsikt og bearbeiding av de

følelsesmessige belastningene (ibid). Følgene av ubearbeidede følelsesmessige belastninger kan bli at barnet på tross av pedagogens alvorlige bekymringer overlates til foreldre med store problemer, og at barnevernet ikke kontaktes før det har gått lang tid (Killén & Olofsson, 2003). Hvis barnehagen tilrettelegger for bearbeiding av de følelsesmessige belastningene vil sannsynligheten for at flere barn får tidlig hjelp øke.

7.1.2 Oppfølging

I litteraturen er det fremhevet at personalet i barnehagen er gode på å oppdage omsorgssvikt, men at det ikke er sikkert at de gjør noe med bekymringene (Drugli, 2008). Hvis den udefinerbare magefølelsen skal være til nytte må den brukes som utgangspunkt for videre systematisk arbeid (Claussen, et al., 2001). Datamaterialet viser at barnehagenes rutiner varierer når et barn vekker bekymring. Gode rutiner for framgangsmåter når et barn vekker bekymring, kan øke mulighetene i det forebyggende arbeidet. Drøfting av bekymringer på avdeling og i lederteamet ser ut til å ha stor verdi for de pedagogiske lederne.

Det er stor forskjell på hvordan de pedagogiske lederne benytter fagleder som ressurs i arbeidet med barn som vekker bekymring. I en av barnehagene brukes fagleder i utstrakt grad som en støtte for pedagogisk leder i arbeidet med disse barna.

Pedagogisk leder ser på fagleder som kompetent og dyktig i arbeidet med barn og foreldre. Fagleder går ut på avdelingen og observerer, veileder personalet og deltar på utfordrende foreldresamtaler. I denne barnehagen opplever personalet at fagleder tar bekymringene de kommer med på alvor, og at de lærer mye av en som har god kompetanse. Jeg tolker det slik at fagleder har en åpen holdning som gjør terskelen i denne barnehagen lav, for å søke hjelp hos fagleder. Dette vil kunne fremme barnehagens muligheter til å se og gjøre noe i forhold til barn som vekker bekymring.

I de tre andre barnehagene blir ikke fagleder nevnt som en spesiell resurs. I en barnehage forteller pedagogisk leder at fagleder har mange andre oppgaver som må prioriteres. Slik jeg tolker det opplever informantene at fagleder ikke er særlig

tilgjengelig som en støtte i arbeidet med barn som vekker bekymring. Fagleder går lite ut på avdelingen, og observerer ikke barnet i situasjonen. Derfor opplever ikke pedagogisk leder samarbeidet med fagleder som en spesiell ressurs når hun er bekymret for et barns omsorgssituasjon.

Den forskjellige praksisen i bruk av fagleder som en støtte vil kunne ha betydning for det forebyggende arbeidet. Tilgjengelighet og tett samarbeid med fagleder kan gi økte muligheter, mens manglende tilgjengelighet og lite samarbeid gir utfordringer. Alle informantene gir uttrykk for at de ønsker mer tid til veiledning fra fagleder i slike saker. Informantene ønsker også flere drøftingsfora hvor erfaringer kan deles. Flere foreslår at allerede eksisterende møter bør benyttes til drøfting av barn som vekker bekymring. Istedenfor å bruke mye tid på planlegging av rent praktiske ting, ønsker pedagogisk leder i større grad å prioritere saker der barn vekker bekymring.

Intervjumaterialet belyser at alle informantene etterlyser bedre rutiner for dokumentasjon i saker der barn vekker bekymring. Det indikerer at barnehagen er for dårlig på dokumentasjon av bekymring, og hvilke tiltak som eventuelt er gjennomført i slike saker. I barnehagen er det tilfeldig og personavhengig om bekymringer rundt et barn dokumenteres. De pedagogiske lederne ønsker nedskrevne rutiner for hvordan de skal gå frem når de har en bekymring. Skriftlige rutiner vil kunne tydeliggjøre, og være til hjelp i pedagogisk leders arbeid med avklaring av bekymring. Materialet viser at barnehagene har et stort utviklingspotensial på dette området. Manglende eller tilfeldige rutiner og dokumentering vil kunne være et hinder i barnehagens forebyggende arbeid.

7.1.3 Samarbeid med foreldre

Intervjumaterialet belyser at de pedagogiske lederne legger til rette for et godt samarbeid med foreldrene så fort barnet starter i barnehagen. Etablering av en slik relasjon, før en bekymring har oppstått, gir muligheter for et godt samarbeid hvis det oppstår bekymringer (Drugli & Onsøien, 2010).

Datamaterialet belyser at de pedagogiske lederne opplever en rekke utfordringer i foreldresamarbeidet, når et barn vekker bekymring. Personalet i barnehagen jobber tett på foreldrene og de opplever den tette relasjonen som vanskelig i forhold til å ta opp bekymringer om barnets omsorgssituasjon. Møte med foreldrene i den daglige bringe- og hentesituasjonen gjør det ekstra utfordrende å ta opp bekymringer med foreldrene. Alle informantene har negative erfaringer i møte med foreldrene etter at de har tatt opp bekymringer angående barnet.

De pedagogiske lederne er redd for foreldrenes reaksjoner hvis de tar opp bekymringer omkring barnets omsorgssituasjon. Det oppleves utfordrende, skremmende og ubehagelig at foreldrene blir sinte, truende eller veldig lei seg. Redsel for, og negative erfaringer med foreldrenes reaksjoner kan føre til at pedagogisk leder vegrer seg i forhold til å gjøre noe med utsatte barn.

Frykt for å ta feil i bekymringene rund barnets omsorgssituasjon, og redsel for eventuelle følger av feilaktige beskyldninger i forhold til videre foreldresamarbeid påvirker pedagogisk leder. Frykten for å ta feil vil kunne hemme pedagogisk leder i å ta opp og handle i forhold til sine bekymringer.

Det er utfordrende for de pedagogiske lederne at en konsekvens av at alvorlige bekymringer som tas opp med foreldrene, kan føre til at barnet tas ut av barnehagen, og eventuelt flytter. Dilemmaet for pedagogisk leder handler om balansen mellom at barn ikke bør vokse opp i uheldige omsorgssituasjoner og hva som er minst skadelig for barnet. Hvis barnet tas ut av barnehagen mister det kanskje et stabilt tilbud og en trygg voksenkontakt. Barnet vil da begynne på nytt igjen med ny barnehage og nye voksenpersoner. Det vil muligens ta lang tid før den nye barnehagen blir bekymret og handler ut fra disse. I noen tilfeller vurderes konsekvensene for barnet som så store at barnehagen velger å la være å gjøre noe med sine bekymringer og heller støtte opp om barnet i barnehagen. Barnehagen vurderer det i flere tilfeller som mindre skadelig å vokse opp under vanskelige hjemmeforhold enn at barnet blir tatt ut av barnehagen.

7.1.4 Samarbeid med barneverntjenesten

For at arbeidet i barnehagen skal bli til barnets beste er et godt samarbeid mellom barnehage og barneverntjenesten viktig (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009). Samarbeidet mellom barnehage og barnevern kan være vanskelig (Backe-Hansen, 2009). Baklien (2009) mener at konkrete, og mer u håndgripelige samarbeidsbarrierer, påvirker aktørenes handlingsrom i arbeidet med barn som vekker bekymring (ibid). I det følgende vil informantenes opplevelser av samarbeidet med barneverntjenesten diskuteres.

Funn fra intervjuene viser at samarbeidet som fremmes gjennom anonyme drøftingsmøter mellom barnehage og barneverntjenesten er spesielt verdifullt for pedagogisk leder. På disse møtene får barnehagen konkrete råd om hva som bør gjøres videre i saker der barn vekker bekymring. Informantene fremhever at møtene bidrar til økt kjennskap til barneverntjenesten og deres ansatte.

Det varierer hvordan de enkelte barnehagene benytter seg av disse møtene. En pedagogisk leder deltar på de fleste møtene. Hun mener at hun lærer mye av bare å være tilstede. I andre barnehager prioriteres ikke disse møtene hvis pedagogisk leder ikke har en sak. Informantene mener det er viktig å gå på møtene, men at forhold i barnehagen gjør at dette ikke lar seg gjennomføre i praksis. Et tiltak for å kunne øke barnehagens mulighet som forebyggende arena vil være bedre tilrettelegging for deltagelse, og prioritering av de anonyme drøftingsmøtene. Dette vil også bidra til økt kjennskap til barneverntjenesten og deres ansatte.

De pedagogiske lederne mener det er arbeids- og tidkrevende å sende en melding til barneverntjeneste. Fordi det er lite tid til slikt arbeid i barnehagen, kan en konsekvens være at pedagogisk leder nedprioriterer dette arbeidet. Prioritering av dette arbeidet og mer avsatt tid i barnehagen, vil kunne øke barnehagens mulighet som forebyggende arena.

De pedagogiske lederne savner en fast kontaktperson, og en tettere personlig kontakt med barneverntjenesten. Betydningen av dette er belyst i litteraturen, som

dokumenterer at et kjent ansikt vil gjøre det lettere å ta kontakt med barneverntjenesten (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Tilrettelegging for en tettere personlig kontakt vil derfor kunne øke barnehagens muligheter til å være en forebyggende arena for barn som er utsatt for omsorgssvikt.

Intervjumaterialet viser at de pedagogiske lederne opplever en rekke konkrete samarbeidsbarrierer i arbeidet med barn som vekker bekymring. Barrierene har bakgrunn i fysiske føringer og mulighetsstrukturer. Barnehagepersonalet opplever slike hindringer ved manglende ressurser og tid, og ingen kjente ansatte i barnevernet. Disse funnene stemmer overens med resultater fra lignende tidligere forskning (Baklien, 2009).

Materialet indikerer at de pedagogiske lederne har relativt høy terskel for å sende bekymringsmelding til barneverntjenesten. Tydelige tegn på fysiske- og seksuelle overgrep fører til rask melding til barneverntjenesten. Disse funnene samsvarer med funn fra forskning om helsesøstere. Her konkluderes det med at helsesøstre mener at de må ha konkrete og håndfaste indikasjoner på omsorgssvikt før de melder til barneverntjenesten (Neumann, 2009).

Undersøkelsen belyser at de pedagogiske lederne må være sikre i sine bekymringer før de sender melding til barneverntjenesten. Det betyr at sakene må være så alvorlig at det ikke er noen tvil om at noe bør gjøres. Neumanns undersøkelse (2009) dokumenterer en lignende oppfatning hos helsesøstere. Dette betyr at utfordringene er de samme for flere yrkesgrupper som arbeider med barn og familier (ibid). En praksis med sikre bekymringer stemmer ikke overens med vilkårene for opplysningsplikt til barneverntjenesten. Barnehagen trenger ikke være sikker, men det må foreligge grunn til å tro at barnet blir utsatt for omsorgssvikt for at opplysningsplikten skal inntre (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009).

Baklien (2009) mener at en av de største samarbeidsbarrierene i arbeidet med barn som lever i en vanskelig omsorgssituasjon, er bilder av ”de andre”. Hun mener at bildene må endres for at flere barn som trenger hjelp skal få det så tidlig som mulig.

Et virkelighetsbilde som pedagogisk leder tar for gitt og handler ut fra på et mer ubevisst plan, er samarbeidsbarrierer som er u håndgripelige. Pedagogisk leders umiddelbare og ureflekterte oppfatninger av barneverntjenesten vil påvirke samarbeidet (ibid).

En pedagogikk leder samarbeider mye med barnevernet og har stort sett gode erfaringer i dette arbeidet. Pedagogisk leder i denne barnehagen har holdninger preget av at barnevernet er en god hjelp i arbeidet med utsatte barn og familier. I de tre andre barnehagene har de pedagogiske lederne ikke samarbeidet mye med barnevernet. Flere pedagogiske ledere trekker frem negative enkeltepisoder fra sitt samarbeid med barneverntjenesten. Slike negative enkeltepisoder med barneverntjenesten står i fare for å bli generalisert og spredt blant personalet (Baklien, 2009). Informantene gir uttrykk for at negative erfaringer påvirker holdningen til å kontakte barnevernet i andre saker.

De pedagogiske lederne mener at barneverntjenesten har et veldig stort arbeidspress. Et slikt bilde av barneverntjenesten som overarbeidet kan føre til unnlatelse av bekymringsmelding til barneverntjenesten (Baklien, 2009).

Barneverntjenesten oppfattes ofte som et lukket system knyttet til taushetsplikten. Manglede informasjon fra barneverntjenesten som en hjelp for personalet i møte med barnet og familien, skaper mistillit (Baklien, 2009). De pedagogiske lederne forteller om slike erfaringer med manglende informasjon fra barneverntjenesten.

Flere pedagogiske ledere har erfaringer med at barnevernet gjør for lite når de er alvorlig bekymret for forhold i hjemmet. I samarbeidet med barneverntjenesten har flere informanter opplevd at barnevernet, på tross av pedagogisk leders alvorlige bekymringer mener at situasjonen ikke er alvorlig nok. En slik opplevelse legger grunnlag for mistillit (Baklien, 2009; Neumann, 2009). Erfaringer med at barnehagens bekymringer ikke blir ansett som alvorlige nok av barneverntjenesten forsterker bildet av at barnevernet kun har kapasitet til å gå inn i de alvorligste sakene og primært driver med brannslukking (Baklien, 2009).

Forskning dokumenterer at 33 prosent av befolkningen har et negativt inntrykk av barneverntjenesten. Halvparten av de spurte mener det ville være vanskelig å melde bekymring til barneverntjenesten (Barne-ungdoms-og familiedirektoratet, 2008). Flere av informantene i mitt prosjekt gir uttrykk for et negativt inntrykk av barneverntjenesten. Funnene samsvarer med Bakliens (2009) forskning som hevder at de barnehageansattes oppfatninger av barnevernet ikke skiller seg mye fra befolkningens.

De pedagogiske lederne har en rekke negative erfaringer fra samarbeid med barneverntjenesten. Flere av dem gir uttrykk for det jeg tolker som mistillit. En slik opplevelse av mistillit til barneverntjenesten vil påvirke pedagogisk leders holdning til å melde fra (Baklien, 2009). En konsekvens av mistillit og påfølgende høy terskel for melding kan være at mange barn ikke får tidlig hjelp i barnehagen. Dermed blir de negative konsekvensene av å leve i en uheldig omsorgssituasjon unødvendig store.

En god relasjon til foreldrene er viktig for de pedagogiske lederne. Flere forteller at de opplever det som vanskelig at de fleste foreldrene har et negativt syn på barneverntjenesten. Dette samsvarer med forskning som dokumenterer at foreldrenes negative syn på barnevernet kan vanskeliggjøre en melding fra barnehagen (Baklien, 2009). I tillegg fremhever de pedagogiske lederne medieomtalen av barnevernet som et problem. I media fremstilles barnevernet ofte negativt i form av dramatiske enkeltsaker (Stang, 2007). De pedagogiske lederne forteller at de påvirkes av de negative fremstillingene. Alle informantene mener at barnevernet burde markedsført seg mer positivt og at dette ville gjort terskelen lavere i forhold til å melde.

7.1.5 Kompetanse i barnehagen

Et gjennomgående funn i intervjumaterialet er at de pedagogiske lederne mangler kompetanse i arbeidet med barn som vekker bekymring. De pedagogiske lederne mangler spesielt kompetanse på tegn de skal se etter og hvordan de skal gå frem ved bekymringer om barnets omsorgssituasjon er god nok. I tillegg mangler de pedagogiske lederne kompetanse på samarbeid med foreldrene i slike saker. For eksempel

beskriver en pedagogisk leder at hun føler seg på ”tynn is” i arbeidet med barn som vekker bekymring. Slik jeg tolker det opplever informantene en usikkerhet som følge av manglende kompetanse. Dette kan hemme oppdaging og fremme en ”vente og se holdning” (Hoven, 2008).

Den store andelen ufaglærte og unge uten erfaring, som jobber i barnehagen, blir fremhevet som et problem. Pedagogisk leder er som regel den eneste med utdanning på avdeling. Slik jeg oppfatter det opplever flere av de pedagogiske lederne at de ofte står alene, og at de i liten grad kan ”spille” på assistentenes kompetanse i arbeidet med utsatte barn. I en av barnehagene arbeider det godt voksne assistenter med lang arbeidserfaring. Pedagogisk leder i denne barnehagen beskriver assistentene som mer kompetente og som en ressurs i arbeidet med barn som vekker bekymring, enn i de andre barnehagene.

De pedagogiske lederne har lært lite om problematikken gjennom sin utdanning. Slik jeg tolker det kommer mange rett ut i arbeidslivet uten å være forberedt på møte med familier og barn som vekker bekymring. Lignende funn dokumenteres i en undersøkelse om førskolelæreres kunnskap om utsatte barn. Undersøkelsen dokumenterer at majoriteten av førskolelærerstudenter opplever at de ikke er forberedt på arbeidet med disse barna (Øverlien & Sogn, 2007).

Informantene mener barnehagen satser for lite på kompetanseheving av personalet. De pedagogiske lederne har fått enkeltstående kurs om problematikken. Informantene ønsker kompetanseheving av personalet ved hjelp av diskusjon, bevisstgjøring, kunnskap og opplæring. På denne måten kan barnehagen få større mulighet til å oppdage barn som vekker bekymring. Øverlien og Sogn (2007) mener at manglende kunnskap fører til at de utsatte barna ikke blir sett og dermed ikke får den hjelpen de trenger (ibid). Informanter i mitt prosjekt gir uttrykk for nettopp en slik konsekvens av manglede kunnskap og mye ufaglærte personale. For å utvikle arbeidet med barn som vekker bekymring er det trolig ikke tilstrekkelig å arbeide med kompetanseheving kun i form av metoder og faglig kunnskap. Kvello (2007) hevder at det gir begrenset verdi å tilføre personalet kunnskaper om symptomer gjennom enkeltstående kursdager.

Flere års forsøk på å tilføre personalet slik kunnskap har ikke ført til økt oppdaging av utsatte barn. Han mener derfor at det er behov for at andre deler av hjelpeapparatet som innehar denne kunnskapen når ut til disse barna (ibid).

7.1.6 Konklusjon: Barnehagen som forebyggende arena

Datamaterialet belyser at barnehagen har muligheter, men også utfordringer i arbeidet med å oppdage og handle i forhold til barn som vekker bekymring. I barnehagen jobber personalet tett på barna og foreldrene. Barnehagen kan være en ekstra støtte til barn og familier som lever i omsorgssviktsituasjoner. Tett foreldresamarbeid gir barnehagen store muligheter i det forebyggende arbeidet med utsatte barn og deres familier. Pedagogisk leder kan jobbe forebyggende og hindre videre negativ utvikling ved foreldreveiledning. Hun kan også fungere som en støtte for foreldrene i møte med andre deler av hjelpeapparatet. En slik relasjon og støtte til foreldrene gir barnehagen muligheter i det forebyggende arbeidet. Med tett oppfølging, god kommunikasjon med foreldrene og målrettet jobbing kan barnehagen demme opp for at barna og familiens problemer utvikler seg til å bli større enn nødvendig.

Barnehagen har flere utfordringer som forebyggende arena i forhold til omsorgssvikt. Flere av barnehagene er preget av høyt sykefravær, ubesatte stillinger og lite vikarbruk. Til tider er det kaotiske tilstander i barnehagene. Et slikt kaos legger ikke til rette for tidlig oppdaging av omsorgssvikt. Tiltak for å få ned sykefraværet og økt vikarbruk kan øke mulighetene til barnehagen som en arena for tidlig forebygging.

Alle informantene bryr seg om, og tenker mye på barn som vekker bekymring. Det er allikevel ikke gitt at de gjør noe med sine bekymringer. De pedagogiske lederne føler mye dårlig samvittighet overfor disse barna. Flere pedagogiske ledere har erfart at de ikke har oppdaget tegnene barnet har sendt på at det er utsatt for omsorgssvikt. Barna har vært utsatt for alvorlig omsorgssvikt og andre enn barnehagen har sendt bekymring til barnevernet, som har grepet inn. I ettertid viser det seg at barnet har sendt signaler på at det er utsatt. Om dette skyldes manglende kompetanse, bruk av beskyttelses mekanismer, kaotiske tilstander, manglende rutiner, hensyn til

foreldrene, mistillit til barneverntjenesten eller manglende mot er vanskelig og avgjøre. Sannsynligvis spiller flere av disse faktorene negativt inn i forhold til barnehagens mulighet som forebyggende arena.

Berg-Nielsen (2008) mener at barnehageansatte for ofte lar tvil om foreldrekompetanse komme foreldrene til gode. Fordi barnehagen sender få bekymringsmeldinger til barneverntjenesten mener Kvello (2008) at de ansatte har for stor tålmodighet på barnets vegne. For noen handler det om mangelfull kunnskap til å oppdage risikobarn, mens for andre handler det om manglende mot til å verne barns behov og rettigheter. Han mener det ligger bekvemmelighetshensyn bak unnfallenheten og valget om å ikke handle ut fra det man vet. Unnskyldninger som at pedagogisk leder er avhengig av et godt foreldresamarbeid, eller at foreldrene vil ta ut barnet av barnehagen og skape en forverring av barnets situasjon hvis barnevernet kobles inn, handler om at personalet bøter på egen gnagende usikkerhet og dårlige samvittighet (ibid). De pedagogiske lederne mener selv de har for dårlig kompetanse. Flere erkjenner at barnehagen er for opptatt av forholdet til foreldrene og på den måten svikter barna.

Ut fra funn i datamaterialet kan følgende tiltak hjelpe til å øke barnehagens muligheter i det forebyggende arbeidet. Barnehagen bør legge til rette for egnede fora for bearbeiding av den følelsesmessige belastning som arbeidet med omsorgssvikt medfører. Det bør legges til rette for veiledning med fagleder når pedagogisk leder er bekymret for om barnets omsorgssituasjon er god nok. Det er viktig at fagleder deltar aktivt i arbeidet med utsatte barn, og opptre som en støtte for pedagogisk leder. Fagleder bør også delta på utfordrende foreldresamtaler. Det er viktig at barnehagene har rutiner for skriftlig dokumentasjon av bekymringer, hvilke tiltak som er prøvd, og hvordan personalet skal gå frem når de har en bekymring. I forhold til samarbeid med barneverntjenesten bør barnehager prioritere deltagelse på de anonyme drøftingsmøtene. For å senke terskelen for å sende en bekymringsmelding ønsker pedagogisk leder en tett, personlig kontakt med barneverntjenesten. Prioritering av tid til observasjon og oppfølging av barn som vekker bekymring i barnehagen vil gjøre

det enklere for pedagogisk leder å sende en bekymringsmelding til barneverntjenesten. Barnehagen bør også jobbe med å endre sitt negative bilde av barneverntjenesten. Satsing på økt kompetanse på tegn som indikerer omsorgssvikt, fremgangsmåte og foreldresamarbeid ved bekymring bør prioriteres. Eventuelt kan andre profesjoner trekkes inn i barnehagens arbeid med utsatte barn.

I følge Berg-Nielsen (2008) kan betydningen av at familier får hjelp så tidlig som mulig ikke understrekes nok (ibid). For å få hjelp er utsatte barna prisgitt å møte en pedagogisk leder som er villig til å ta ansvar for å handle, og en barnehage som tilrettelegger for dette.

Kildeliste:

- Ainsworth, M. D. S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (Red.), *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 287-320). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Backe-Hansen, E. (2009). *Å sende en bekymringsmelding - eller la det være?: en kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern* (6/2009). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Baklien, B. (2009). Skole, barnehage, barneverntjeneste - bilder av "de andre" hindrer samarbeid *Tidskriftet Norges Barnevern*, (04/2009), s.237-244.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). *Til barnets beste: samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barne-ungdoms-og familiedirektoratet. (2008). *Et åpent barnevern-kommunikasjonsstrategi for barnevennet 2008-20011*. Hentet 5. mai 2010, fra <http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Barnevern/Et%20%c3%a5pent%20barnevern.pdf>
- Barnehageloven. (1995). *Lov om barnehager av 5. mai 1995*.
- Barnevernsloven. (1992). *Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr.100*.
- Befring, E. (2008). Forebygging i en psykososial kontekst. I E. Befring og R. Tangen (Red.), *Spesialpedagogikk*. (s. 170-191). Oslo: Cappelen akademisk forlag .
- Berg-Nielsen, T. S. (2008). Barns biologisk baserte tilknytningsbehov. I Ø. Kvello (Red.), *Oppvekst: om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. (s. 191-202). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Broberg, G. A. (2005). Anknytning, redsla och omsorgssvikt. I A. L. v. d. Lippe og S. R. Wilkinson (Red.), *Risikoutvikling: tilknytning, omsorgssvikt og forebygging : et jubileumsskrift til Kari Killén*. (7/2005), s.15-33. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Bunkholdt, V. og Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.

- Bø, I., og Løge, K. (2009). *Hva er bekymringsfull atferd? En undersøkelse blant fagpersonell i barnehage/førsteklasse og pedagogikkstudenter om hvilke barn de forbinder med uttrykket "bekymringsbarn"*. (44). Hentet 10. januar 2010, fra <http://saf.uis.no/getfile.php/SAF/Bilder/Publikasjoner/xBekymringsbarn%20arb.srapp.%20orig.%20171109%20it.pdf>
- Claussen, C. J., Sagbakken, A., Gamst, K., & Langballe, Å. (2001). *Det er noe med den ungen: fra bekymring til handling*. Oslo: Sebu forlag.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Dagsavisen 5.august. (2009). *Slår alarm for sjeldent*. Dagsavisen.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drugli, M. B. (2008). *Barn som vekker bekymring*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Drugli, M. B., & Onsøien, R. (2010). *Vanskelige foreldresamtaler: gode dialoger*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Dyb, G. (2008). Seksuelle overgrep. I Ø. Kvello (Red.), *Oppvekst: om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. (s. 431-444). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Forvaltningsloven. (1967). *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967*.
- Gall, M. D., Gall, J. P., & Borg, W. R. (2007). *Educational research: An introduction*. Boston: Allyn and Bacon.
- Glavin, K., og Erdal, B. (2000). *Tverrfaglig samarbeid i praksis: til beste for barn og unge i kommune-Norge*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Gunnestad, A. (2007). Resiliens som tilnærming i arbeid med barn som trenger særskilt hjelp. I P. Sjøvik (Red.), *En barnehage for alle: spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen*. (s. 301-324). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, K. A., og Christensen, B. (2010). Atferdsproblemer hos ungdom: utvikling, risikofaktorer og behandling. I E. Befring, I. Frønes & M.-A. Sørli (Red.), *Sårbare unge: nye perspektiver og tilnærminger*. (s.59-72). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Hoven, G. (2008). *Det é no bærre leik, sjø -: en studie om kompetansebygging som forebyggende arbeid i barnehagen* (61). Levanger: Kompetansesenteret.
- Kempe, R. S., & Kempe, C. H. (1979). *Barnemishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.

-
- Killén, K. (2007). *Barndommen varer i generasjoner: forebygging er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K. (2008). Omsorgssvikt og barnemishandling. I Ø. Kvello (Red.), *Oppvekst: om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. (s. 445-469). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Killén, K. (2009). *Sveket, I, Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Killén, K., & Olofsson, M. (2003). *Det Sårbare barnet: barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Klefbeck, J., & Ogden, T. (2003). *Nettverk og økologi: problemløsende arbeid med barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvello, Ø. (2008). Utsatte barn og unge. I Ø. Kvello (Red.), *Oppvekst: om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. (s.359-372). Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- Lundén, K. (2005). Førskolebarn och omsorgssvikt. I A. L. v. d. Lippe & S. R. Wilkinson (Red.), *Risikoutvikling: tilknytning, omsorgssvikt og forebygging : et jubileumsskrift til Kari Killén (7/2005)* s. 87-105. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Maxwell, J. A. (1992). Understanding and Validity. I *Qualitativ Reserch. Harvard Educational Review*. 32 (3) s. 279-300.
- NESH. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- Neumann, C. E. B. (2009). *Det bekymrede blikket: en studie av helsesøstres handlingsbetingelser*. Oslo: Novus forlag.
- NOU. (2000). *NOU 2000:12: barnevernet i Norge : tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Pianta, R. C. (1999). *Enhancing relationships between children and teachers*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Rye, H. (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.

- Sagbakken, A. (2001). Hjelpetiltak i barnehagen. I C. J. Claussen (Red.), *Det er noe med den ungen: fra bekymring til handling*. (s. 275). Oslo: Sebu forlag.
- Sagbakken, A. (2004). Barnehagen som tidlig hjelp for småbarn i risikofamilier. I *Livsmot* (s. 27-39). Oslo: Organisasjonen Voksne for barn.
- Sagbakken, A., & Aanderaa, B. (1993). *Barnevern i barnehagen: en felles utfordring*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Skau, G. M. (2005). *Gode fagfolk vokser: personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- SSB. (2008) Hentet 10. mai 2010, fra http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2009/barnehage/
- Stang, E. (2007). *Fremstillinger av barnevern i løssalgspresen: en innholdsanalyse av artikler om barnevern i VG og Dagbladet*. (7/07). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sæther, J.-P. (2010). *Barn i barnehage: foreldrebakgrunn og utvikling de seneste årene* (2010/11). Oslo: SSB.
- Utdanningsnytt. (2009). *Barnevern vanskelig for barnehagen*. Hentet 10. mai 2010 fra www.uddanningsnytt.no/templates/udf20_18260.aspx
- Waaktaar, T., & Christie, H. J. (2000). *Styrk sterke sider: håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Wormnæs, O. (1996). *Vitenskapsfilosofi*. Oslo: Gyldendalforlag.
- Øverlien, C., og Sogn, H. (2007). *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle*. (3/2007). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Vedlegg

Vedlegg 1: Henvendelse til kontaktperson i barnehagesektoren

Hei. Jeg er masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, og er nå i gang med den avsluttende masteroppgaven. Jeg ser at bydelen har kommet med ulike temaforslag til masteroppgaver og at du står oppført som kontaktperson. Mitt prosjekt faller ikke helt inn under de temaene som dere ønsker undersøkt, men kanskje det kan være av interesse likevel.

I mitt masterprosjekt ønsker jeg å undersøke hvordan førskolelærere opplever arbeidet med ”barn som vekker bekymring” i barnehagen. Problemstillingen i prosjektet er som følgende: Hvilke utfordringer og muligheter opplever førskolelærere i møte med barn som vekker bekymring? Prosjektet vil ta opp hvilke tegn førskolelærerne ser etter for å oppdage barn som kan være utsatt for omsorgssvikt. Hva slags følelsesmessige utfordringer pedagogisk leder møter i arbeidet med ”barn som vekker bekymring” og hvordan samarbeidet med foreldrene og andre deler av hjelpeapparatet oppleves.

For å undersøke dette trenger jeg informanter som kan stille opp på et intervju. Jeg ønsker å intervju 5 førskolelærere som jobber som pedagogiske ledere i barnehage. Informanten må oppfylle følgende kriterier. Pedagogisk leder skal ha førskolelærerutdanning, ha eller i løpet av de to siste årene ha hatt barn på avdelingen som vekker bekymring.

Min forespørsel går altså ut på om du har anledning til å hjelpe meg å komme i kontakt med styreere i barnehager som kan ha aktuelle informanter (pedagogiske ledere) som kan stille opp på et intervju.

Hilsen Caroline Limyr

Tlf: 45235815

Vedlegg 2: Informasjonsskriv

Takk for din interesse for å delta i undersøkelsen jeg skal gjennomføre. Her kommer litt nærmere opplysninger om prosjektet, og din rolle som informant.

Jeg er masterstudent i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Jeg ønsker i mitt masterprosjekt å belyse hvordan pedagoger opplever det å være bekymret for om et barn er utsatt for omsorgssvikt, og hvordan de handler når en slik bekymring har oppstått. Problemstillingen i prosjektet er som følgende: Hvilke utfordringer og muligheter opplever pedagoger i arbeidet med barn som vekker bekymring? Med ”barn som vekker bekymring” tenker jeg i dette prosjektet på barn som viser tegn på at noe ikke er helt som det skal og hvor pedagogisk leder bekymrer seg for om barnet kan være utsatt for omsorgssvikt.

Tema i intervjuet vil være: Hva er det som gjør at pedagogen blir bekymret for om et barn er utsatt for omsorgssvikt? Har barnehagen spesielle rutiner i saker hvor man er bekymret for barnets omsorgssituasjon? Hvordan oppleves egen kompetanse i slike saker? Er det spesielle følelsesmessige utfordringer knyttet til arbeidet med disse barna? Hvordan samarbeider pedagogen med foreldrene i bekymringsaker. Spesielle utfordringer? Hvilke erfaringer har pedagogen knyttet til samarbeidet med barneverntjenesten og andre deler av hjelpeapparatet når et barn vekker bekymring?

I intervjuet vil jeg ikke spørre deg om taushetsbelagte opplysninger. All informasjon vil bli anonymisert, og alle data vil bli behandlet konfidensielt og slettet når oppgaven er ferdig, 31.juli 2010. Deltakelsen i undersøkelsen er frivillig, og du har mulighet til å trekke deg underveis, uten å måtte gi noen nærmere begrunnelse for dette. Intervjuet vil ta ca en time, og i tillegg trenger vi litt tid til å snakke sammen før og etter selve intervjuet. Det er fint om du tar kontakt så vi får avtalt tid og sted for intervjuet. Ring meg på tlf: 45235815 eller send meg en e-post på caroline.limyr@hotmail.com

Med vennelig hilsen Caroline Limyr

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

SAMTYKKEERKLÆRING:

Jeg har mottatt informasjon om studien av førskolelæreres opplevelse av muligheter og utfordringer i møte med ”barn som vekker bekymring” og ønsker å stille på intervju.

Signatur:.....

Telefonnummer:.....

Vedlegg 4: Intervjuguide

Intervjuguide

Innledning og bakgrunn

Formålet med intervjuet

Diktafon

Anonymitet/ ikke gjenkjennerbar i oppgaven/ blir slettet.

Utdanning:

Erfaring:

Videreutdanning og/ eller kurs i forhold til temaet:

Begrepsavklaring:

- Hva legger du i begrepet ”barn som vekker bekymring”?
- Hva legger du i begrepet omsorgssvikt?
- Hva tenker du om barnehagen som forebyggende arena i forhold til omsorgssvikt?

Tegn på omsorgssvikt

- Hvilke tegn ser du etter når du er bekymret for om et barn er utsatt for omsorgssvikt?
Tegn på psykiske overgrep, vanskjøtsel, psykiske overgrep og seksuelle overgrep

-
- Hva ser du etter i samspillet som gjør at du blir bekymret?
Samspillet foreldre – barn, barn- barn og mellom voksne – barn.

Tilknytning?

- Kan du fortelle et eksempel der du var bekymret for barnets omsorgssituasjon og hva det var som gjorde at du ble bekymret?

Rutiner og kompetanse:

- Hvilke tanker har du om barnehagens rutiner i slike saker? Opplever du at rutinene er gode nok. Noe som kunne vært annerledes?
- Hvordan opplever du din egen kompetanse i slike saker? Noe du føler du trenger?
- Kan du beskrive en konkret situasjon hvor du har vært bekymret for et barn, men usikker på om det faktisk dreier seg om omsorgssvikt?
- Hva ville få deg til å vurdere å sende en bekymringsmelding til barneverntjenesten?

Følelsesmessige utfordringer:

- Opplever du spesielle følelsesmessige utfordringer i møte med disse barna?
- Kan du gi noen eksempler fra ditt arbeide med disse barna som har gjort inntrykk på deg?
- Opplever du det mer krevende følelsesmessig å arbeide med disse barna enn med andre barn?
- Hvordan føler du at du mestrer arbeidet med ”barn som vekker bekymring”

- Klarer du å ”koble ut” disse barna når du kommer hjem fra jobb?
- I litteraturen blir det hevdet at personalet i barnehagen er gode på å oppdage ”barn som vekker bekymring”, men at det ikke er gitt at de vil gjøre noe mer med det. Hva tenke du om dette?

Samarbeid med foreldre:

- Kan du beskrive eksempler fra samarbeid med foreldre i saker hvor du har vært bekymret for et barn?
- Opplever du noen spesielle utfordringer i samarbeidet med foreldrene når du er bekymret for et barn?

Samarbeid med barneverntjenesten:

- Hvordan er dine erfaringer med samarbeidet med barnevernet? Noe som fungerer spesielt bra/dårlig?
- I media har det vært fokus på at barnehagen for sjelden sender bekymringsmelding til barneverntjenesten. Hva er ditt syn på dette?
- Har det hendt at du har valgt å melde til en annen instans, for eksempel PPT i stedet for til barnevernet? – Hvorfor?
- Kan du fortelle et konkret eksempel på når barnehagen har sendt bekymringsmelding til barnevernet ut fra mistanken om at barnet er utsatt for omsorgssvikt og et eksempel dere ikke har gjort det?
- Bruker du barnevernet til anonyme drøftinger? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Er det noe spesielt som vanskeliggjør å melde i fra til barneverntjenesten?

- Barnevernlovens § 6-7 a trådte i kraft 1. Juli 2009 og det er nå en plikt for barneverntjenesten til å gi nærmere opplysninger til den som har gitt meldingen. Hvor viktig synes du dette er?
- Har du opplevd noen forandring i samarbeidet med barnevernet etter innføring av denne loven?
- Hva kan gjøre terskelen lavere for deg i forhold til å sende bekymringsmelding til barnevernet?

Er det noe du ønsker å tilføye?